

Arany László

összes költeménye

(1844-1898)

Tartalom

ELFRIDA
TÚNÓDÉS
A DÉLIBÁBOK HŐSE
A HUNOK HARCA
KÉSŐN
AZ IRGALOM

ELFRIDA

*Jelige: Pénzt, paripát, feleséget
Sohase bízz másra.*

Furcsán esett, de megesett
Hajdanában ez az eset,
Hajdanában, danában,
Ködös Britanniában.

*

Edgar, angolok királya,
Gyászos özvegységet ére,
Sírt-rítt, majd meghalt nejéért,
Nem lelt balzsam-írt sebére:
No de mégis csak begyógyult,
Nem telt belé csak néhány nap,
Mihelyt hírét vette egy szép
Devonshirei gróf-leánynak.

Jött a hír, - volt aki hozza,
A királyok lelnek enyhet,
Mért is tartanának másért
Jött és sugta: aki meghalt
Magok körül annyi renyhet,
Hadd nyugodjék lenn a sírban,
Szép virág vár, rózsabimbó:
Menj, szakítsd le, Devonshireban.

Edgár szegre tette a bút,
S küldte Athelwold vitézét:
Kósza hírnek nem hiszek, menj,
Mindent szemre véve nézz szét,
S ha oly szép, mint híre mondja,
Magam megyek jegyváltásra -
- Pénzt, paripát, leánynézést
Sohase bízz másra!

Ment Athelwold, Devonshirenek
Grófi kastélyát elérte,
Látta Elfridát, s szívének
Verésitől dobban vért; -
Mind a hírt, mely szállt felőle,
Rút hazugságnak találta,
Mert nem bimbó, rózsabimbó,
Szép kifeslett rózsá várt.

Szép kifeslett rózsá: szirmán
Megáll a szem önfeledve,
Kelyhén mintha ott ragyogna
A hajnalnak perge nedve,
Ez az arcpír, - áttűnik mint
Fátyol burka ért gyümölcsnek,
Talán szellő is lefújja, -
Eszét venné bármi bölcsnek.

Könnyű menni követségbe,
Ország dolgát sütni-főzni,
Járni-kelni hadsereggel,
Ellenségeket legyőzni;
De ifjúnak szép leányért
Menni másnak jegyváltásra, -
- Pénzt, paripát, háztűznézést
Sohase bizz másra!

Szíve lett úr, és Athelwold
Feledé, mi ügyben járt ott;
Telt az idő, egy nap, két nap,
Hetek óta mulat már ott;
Csinos ifjú szép leánnyal
Mindig együtt, reggel, estve, -
S egyszer, íme, csak belépnek
Az apához, áldást esdve.

Gazdag ifju, ős családból,
A királynak is kegyence,
Hajdanában is, miként ma,
Az ily kérő várt szerencse;
Az apánál kész az áldás,
S a nászt csakhamar megülik:
„Te az enyém, én a tied,
Ásó, kapa, mind a sírig!”

S elindulnak a királyhoz.
Csak most főtt Athelwold agyja,
Hogyan adjon neki számot?
Valljon-e, vagy jobb: tagadja?
Mi lesz a gonosz csalásnak
Legjobb leplezője, örve?
Hosszú az út s tekervényes,
Tekervényesb az ő terve.

Hosszú az út, mégis annak
Hej, mi hamar végít érik;
De Athelwold úr fejében
A kimentő terv nem érik:
Látszik is már a királyvár,
Esti napfény megragyogja,
De nem fejlődik, ki nem bomlik
Athelwold tervének bogja.

Hogy beértek este, későn,
Félre-úton, útca-zugban,
Félre-lakba vitte hölgýt,
Kandi szemtől rejtve, dugva.
Egész éjjel terveket főz,
Egyet eldob, mást határoz,
S alig virrad, sebbel-lobbal
Megy sietve a királyhoz.

„Jó királyom, hát jelentem,
Itt vagyok már, itt van a lány;
Hejh, de rászédett a híre!
Ha csak szép nem volna, hagyján!
De nyomorék, sánta, törpe,
Háta púpos, válla kajsza,
- Arca torz és szeme bandzsál,
Egyik csára, másik hajsza.

„Mit tegyek? Tudák a célom,
Ha otthagynom, nyílt gyalázat,
Féltem, a lány döllyfős apja
Még királyom ellen lázad:
Elnevém hát magam. Aki
Tisztében ily híven fárad,
Ennyi önfeláldozásért
Megérdemelne egy várat.

„Meg, egy várat a királytól,
Félre-tájon, messze-innen,
Hova ezt az új menyecskét
Még ma el lehetne vinnem.
Még ma, hogy ne lássa senki,
Meg ne tudják, hogy mi csúnya,
Ne legyen ő, s véle én is
Mind az udvarnépnek gúnya.”

„Jó; tied ős Westwood vára;
Rejtve léssz ott, s mégse messze;
Rengeteg közt áll, s ne félj, hogy
Akárki is fölfedezze;
Én nem engedlek nyomozni,
S mint az éj rejt ott az a lak;
De magam, mivel kegyellek,
Nemsoká meglátogatlak.”

Hej! Athelwold most akadt meg,
Hisz csak éppen őt kerülte,
Gondolá, majd messze tájon
Lopva, víg zaj pezsg körülte;
S íme, rab lesz, s kéz alatt is.
Tépi üstökét, sóhajtoz,
Hej ez asszony, szép menyasszony
Még fejére mennyi bajt hoz!

S mentek aznap, meg sem álltak,
És elértek agg Westwoodba:
Ócska kastély, zord, uratlan,
Útait fölverte dudva;
Ablak, ajtó, puszta termék,
Ősi képek, minden ásít
Messziről már a szerelmes
Pár elébe óriásit.

Vén, unalmas ősi fészek,
A világtól elfeledve.
Szép arának ide bújni
Ugyan hogy lehetne kedve?
S még ha mindezt úgy cserébe
Kapta királynői rangért!
Hej! Athelwold keservesen
Meglakol még e furfangért!

„Ej, de biztos nőm szerelme,
Megbocsát ily kis csalást ez”,
Gondolá ő, s újra cselt főz,
S Elfridának vallomást tesz:
„Szép szerelmem, megbocsátsz-e!
Nagy a bűn, mit elkövettem,
De szerelmem, mit legyőzni
Nem bírek, kimentti tettem.

„A király vágyott kezedre,
S küldte engem, hogy vigyek hírt,
Igaz-e, hogy szép vagy? Ó szép,
Szívem ellenállni nem bírt.
Megigézett ajkad, arcod,
Szemöldöd mosolygó íjja,
Mindent elfeledtem, azt is,
Mi lesz e feledség díjja!

„Megvan; késő lenne bánni,
S most bocsánatért könyörgök.
S aztán, - látod, egész kart kér,
Ha kisujjat kap az ördög -
A király jó látogatni:
Kérlek, ó segíts cselembé’,
Ne igézd meg, ó ne légy szép.
Csúfnak öltözz, bár selyembe.

„Fess bibircsókat magadra,
Húzd le szád, félszemre sandíts,
Hátad, melled tömd ki púppá,
Állva görbedj, járva sántíts,
A szókat szuszogva ejtsd ki
S tettesd magad félbolonddá:
Erre sem jó többet Edgár,
Csak ez egyszer tegyük lúddá.

„S akkor itt mi vígan élünk
Ment leszünk háborgatástól:
A királynál meg se sejtik,
Hogy e vén vár kit palástol;
S mint galambok halk falombok
Csendes árnyán, rejtezünk itt:
Boldog ketten, elfeledten,
S hozzánk nem bocsátva senkit.”

Tyhű, Athelwold, nagyba fogtál,
Tudod, hogy nőd mire kérted? -
Mondd, hogy menjen tűzbe, vízbe,
Talán kész megtenni érted;
De hogy a világ elébe
Csúfnak öltözködve álljon
No hisz nőt ilyesre kérni
Soha senki se próbáljon!

Ráfigyelt a jó tanácsra,
S gondolá Elfrida bölcsen:
„Majd bizony, ha trónra hívnak,
Éltem ez odúban töltsem?
Hű szerelmesnek fa-kunyhó,
Remetelak, szép ez elvben,
De mikor oly rettenetes
Unalmas a kivitelben!”

De csak hallgat. És Athelwold
Fütyörészve várja Edgart:
„Majd ha látja, hogy lecseppen,
Hogy fut innen vissza mindjárt!”
S alig várja. Őrtoronyban
Ül egész nap vizsga lesbe’,
Végre jó - hírt ad nejének,
S viszi Edgart egyenest be.

Ő se látta még, s kíváncsi,
Hogy alakult neje vázzá;
S ajtót tárva a királynak,
Mohó szemekkel vigyázá,
Hol van a szörny, ül-e, áll-e?...
Betekint és összedermed,
Mert a szép Elfrida áll ott,
Gyönyörű arc, deli termet.

Soha sem volt ily igéző;
Egy tekintettel szívet gyújt.
Halkan bókol a királynak,
S üdvözölni őt kezet nyújt.
Ez fülíg szerelmes immár,
Zavarodva visszahökken,
Sok idő kell, míg beszédök
A szokott vágásba zökken.

Hanem aztán meg sem állna,
S Edgár ámul e varázson;
Szó szavat vált, bókra bók foly,
Csak Athelwold ül parázson.
Jaj, neki most vége, Edgár
Rájött a csalásra -
- Pénzt, paripát, feleséget
Sohase bizz másra!

Hanem Edgár szót se mond rá,
S nem is látszik, hogy neheztel;
Athelwoldhoz nyájas, és ez
Hitet, reményt még se vesz el:
„Hátha neki még nem is szép,
Vagy, mivel kegyelt, megenged.”
Ily reményt táplál magában,
Vagy csak jobban mondva, tenget.

És az estét vígan ülik,
A király vadászni kíván.
Nagy parancs megy a falukba,
Ezer hajót összehíván.
S másnap estig a vidéknek
Rengetegjeit fölverték.
De Athelwold este eltűnt,
S reggel szíven szúrva lelték.

Ki a gyilkos? Vajh ki tudná?
Edgár hasztalan kutatja;
Eltemették grófi fénnel,
Szép Elfrida elsiratja;
Gyászol pár hetet, s ki hinné?
Ekkor nászt ül a királlyal.
- Tüzes ifjú leány-nézést
Soha magadra ne vállalj!

Edgár sem nősülne többször,
Ily húbele-balázs-formán!
Király lett az új királyné,
És a kormány papucs-kormány.
Véneknek nincs kelti, ifjak
Jutnak fő-fő állomásra, -
Pénzt, paripát, feleséget
Sohase bizz másra!

*

Furcsán esett, de így esett
Hajdanában ez az eset,
Hajdanában, danában
Ködös Britanniában.¹

1866

¹ Edgár, kiről itt szó van, melléknevén, „Békés” (the Peaceful), egyike volt az úgynevezett hat gyermekkirálynak s a X. század végén uralkodott. A monda alapja Dickens A child’s History of England című munkájából van véve. (Tauchnitz Edition, 1. k., 31. l.) (*Arany László jegyzete.*)

TÚNÓDÉS

Virrasztok árva lámpa mellett,
Olyan nyomasztó a lehellet,
A lég olyan nehéz!
Künn a világ vigalma, zajja,
S a „honfiség” lármás zshivajja
Tompult morajba vész.

Mily felfuvott, önhitt dicsekvés,
Kótya-vetye, koncon veszekvés;
Dobot ver az ima;
Nincs időnk az *időre* várni,
S mit szánk, szemünk meg bír kívánni,
Mind *kell*, egyszerre, ma.

Remény, öröm jelzője-e ez? -
Oh félek, inkább vesztet érez,
Ki élni így siet;
Mint a hajósnép örvény szélén,
Már csak néhány percet remélvén,
Élvbe dől - s elsülyed.

S mindezt a költő némán lássa?
Nem volna-e szent hivatása
Mellt szegni ellenök:
„Megállj, korán e lázas eszmék.
Kitartás! A küzdőkre lesz még
Idő, pihenniök.”

Hajh, volt - alig egy emberöltő -
Szebb korszakunk, midőn a költő
Zenghetett szózatot;
Betölté égi hivatását
És tisztelék Olymp varázsát
És meghallgattatott.

Oh ti dicsők, kik telve hittel,
Haladtatok szent ihletettel
Az ifjodás terén;
Az éjhomályból fölverétek
Régi dicsőségünk' - s tiétek
Volt a legszebb *remény*.

Aztán te, pezsgés nemzedéke!
Dalodban harcok lángja ége,
Mely gyújt, hol megjelen:
Buzdítva mást, csatára kelni,
Ágyuk zajában énekelni!
- Tied volt a *jelen*.

De sőt ti is, kik tört reménnyel
Küzködtetek tiranni kénnyel,
Viselve láncait:
Tudtátok, él, bár csendbe némult,
A nemzet s a megélt dicső múlt
Volt a jövőre: *hit*.

Volt célotok, mely vont előre;
Szent küzdelem a költő bére,
S ha zenge ajkatok,
Akár csatán, veszélybe híva,
Akár rabláncon, rejtve, tiltva:
Egy nemzet hallgatott.

S megértett és figyelt reátok,
Veletek érze, ti valátok
Testében az ideg.
Mily pálya, így, magasba törni,
Vagy a kétségbeesést kiölteni,
S táplálni a hitet.

Ma álmainknak, íme, vége. -
Ha felvillan multunk emléke,
Fáj tőle a jelen:
Fáj a dics, amit elfed a múlt,
Fáj a viszály, mely ím megujult
S megujul szüntelen.

Nem áll magasztos cél előttünk,
Mint szétriadt nyáj tépelődünk,
Megrezzent bármi nesz,
A holnap is már fél-sötétség,
Lépnénk, de visszatart a kétség,
A tett aggályba vesz.

És a költő buzdíthat-é más?
Ki még nem élt, csupán csalódást,
Hirdethet-é reményt?
Futók ösvényét hogy jelölje?
Az égi láng eltűnt előle,
Nem lát semmerre fényt.

S ha szólna is tán, - hangja elhal;
Ki érti, annak biztató dal
Kételyén nem hat át;
Ki meg vakon hisz s ront előre,
Reá zúg a kételkedőre:
„Eladtad a hazát!”

S átok, gyanu, gúny égve terjed, -
Mindig erősebb lángra gerjed
E szenvedély loha
A vész ütött törzs így kiépül? -
Igen, *fattyusarj* nő tövéből
A fa, félek, soha.

1868

A DÉLIBÁBOK HŐSE

Első ének

L'animo mio...

Si volse indietro a rimirar lo passo.²

Dante

Mult évek emlékén el-elborongok,
Az ifjúság szép kertjét átfutám:
Nem vágyom én - midőn még semmi gondot
Nem ismerünk - a gyermekkor után,
Midőn fülembe játék zajja zsongott,
S mi a remény, cél, küzdés, nem tudám:
- A gyermekemlék tán mosolyra kelt;
De megnyugszunk benne: szép volt s letelt.

Más korszak az, mit lelkem néha fájlal,
Fölszítva hamvadó emlékeket:
Ama hívő kor, melyben (pelyhes állal)
Vártam dörögni a sötét eget;
Hivém, lelkemben egy szép ideállal,
Hogy majd elűzünk minden felleget,
És akkor börtön és trón szétomolván,
Az „egy akol s pásztor” támad ki romján.

Pezsgett a vér, ép volt a szív bizalma,
Hivém, eszményszabadság, jöttödet;
Már-már ledőlt a zsarnokok hatalma,
Mit egy aranykor, szép s dicső, követ.
Örök leend eszményünk szent uralma,
Egy küzdelem még, több vész nem jöhet,
S egy rázkodással új világra kelve,
Testvériség, jog lesz a népek elve.

Ifjúi ábránd! Lassan szétomol;
Másra tanít a néptörténelem.
Az eszményt, azt nem érjük el sehol,
Folyvást tusázik a jó s rossz elem:
Az ember-öltő kel, nő, zajg, bomol,
Küzd, hömpölyög, él s éltet szüntelen;
De büszke öntudattal célt nem érhet,
Leszáll, ha csúcsra jut, rohad, ha érett.

² ... lelkem... végignézett a kiállott úton újra.
(Babits Mihály ford. Pokol. 1. ének 25-26. sor.)

A népek élte egy nagy szerves élet,
S mint a gyümölcs, midőn rakásra gyűl,
Egymást rohasztva újabb létre éled,
Szeszt fejtve ki, mikor már összefüll:
A nép is így, midőn forrásra gerjed,
Java, salakja, mind eggyé vegyül;
A tiszta szesz felszínre tör, kiválik,
S a rothadó elem seprőbe mállik.

Ó, mennyi eszme az, mi így kitisztul;
De, hajh, az erjedés kínos, nehéz.
Mert hátha amint fektéből kimozdul
A sok kavart elem, mind összevész?
Vagy hátha éppen a jobb rész kipusztul,
Ha túlerőt nyer rothadás, penész?
Vagy hátha minden egy kaoszba veszvén,
Elvész a nemzet és elvész az eszmény?

Ah, ezt irigylem elmúlt éveimtől,
Hogy ily „de hátha”-kat nem ismerék.
Az ifju hit csak szépet, jót jövendől;
Egy kósza hírből száz reményt nyerék:
„Ó - így imádkozám - e lomha csendtől,
Csak ettől ments meg, ó kegyelmes ég,
Csak rázd föl népemet, hagyj lelkesednünk, -
Pokol sem ülhet diadalt felettünk!”

S ez álom nemcsak engem lelkesíte,
A nemzetnek volt az remény-kora:
Mint Júda népe, oly hittel tekinte
Bizton közel várt megváltóira,
Mindenkit egy vágy, egy érzés hevíte,
S elönté annak boldog mámora;
Nehéz igánkat is packázva vittük,
S mert láttuk a célt, már elérni hittük.

Elérni rögtön: mert folyvást, kimérten
Haladni célra nem természetünk,
Számítani sem, se időben, se térben,
Hanem: „Hipp-hopp! mint gondolat, gyerünk!”
Serény kitartás nincs a szittya vérben,
Lassú kimért munkát nem tűrhetünk;
Ezerszer elmondott tapasztalás,
S példája hősöm: Hübelé Balázs.

Ki és mi volt ő? Ím tehát leírom.
Bár nagy nevet, hírt hátra nem hagyott,
S nincsen reá, hogy nyomtatott papíron
Halhatlanítsuk, semmi más, nagy ok;
Se kard, se szószék, toll, ecset vagy írón
Nem tette naggyá, híre nem ragyog
Művészek, államférfiak sorában;
Alant maradt biz ő, közlét porában.

Sarkalta bár dicsvágya, szenvedélye,
Érzett érében ifjú tett-hevet
De nem talált iránytűt, mely vezérlje,
Csak ment, nem tudva, mily irányt követ;
Csalódásokba vitte sors szeszélye,
Szegény, mindent nagyon lelkére vett,
S midőn az ifjú kor lejárt rohanva,
Mi maradt neki? Az égett szalma hamva.

Jellemzi főleg az, hogy „jó bolond” volt,
Mint olvasóm belátja nemsoká;
Nagy terveket szőtt, nagy dolgokra gondolt,
S talapzatát, melyen állt, elrugá;
Még azt is, amit néha jól kifontolt,
A kivitelben visszáról fogá...
De már elég - nem fecsegek felőle,
Mint épikus költők szokták, előre.

Hősöm tehát, kis birtokú apátul
Falun eredt s korán árván maradt;
Egy agglegény nagybátyja fogta pártul,
S nevelteté, mint illik úrfiat;
Örökségét nem lopta el csalárdul,
Mint olykor a népszínműben divat,
Sőt némi szerzeménnyel is növeszté,
Balázst pedig szabad fékén ereszté.

Mint honvéd-ezredes esett el apja,
Emléke szent volt, híre közbecsült,
S fiára is lesüt dicsfénye napja,
Dicsőségében ő is részesült;
Vigalmakon toaszt-részét kikapja,
Dicsvágyra éledt, szíve lelkesült,
Szerepre vágyott, s könnyűnek hívé, -
Hisz atyja híre félig már övé.

E vágy magát korán lelkébe forrta,
S egészen összenőtt érzelmivel;
Rajonga a honért, mohón akarta
Szolgálni, csak nem tudta, hogy mivel:
A haza gyászán elbúsult gyakorta,
S gondolta: ezzel is tán jót mivel;
Hanem remélt is ám: szent akarat
- Így olvasá versben - sikert arat.

Azonban, hol künn buckák völgye-halmán,
Vadászva a pusztákat, réteket,
Hol iskolában, a pálcák sugalmán,
Lemorzsolá a gyermek-éveket;
Végigtaposva nyolc osztálya malmán,
Sok össze-vissza tankönyvet megett;
S bár ez fejében mind egy rőzse-boglya:
Kimondták, hogy *megért*, feljönni jogra.

Boldog jogász-kor, tarka szép mozáik!
Mily kvodlibet, míg e pár év lezajg:
Kedv s baj, ború s derű hogy összeválnak,
Könyv, kártya, billard, ész-jog, csókos ajk,
Kard, kutyabőr, párbaj, de nem halálíg,
Szívseb, üres zseb együtt egyre sajg;
A hármas jelből kettő: szív s horog,
Mindez mint ködkép hömpölyög, forog.

Balázs hát Pestre jő és szubskribál,
Az egyetembe néha föltekint,
De többször a folyosókon pipál,
A névsorolvasásra lesve kint,
Vagy benn padot faragsál, szundikál,
S tanár urakra nem sokat legyint,
Nem, mintha tétlenségre voln' születve,
De oly tanulmányokra semmi kedve.

Mi a jog ösvényén világot áraszt,
Mi benne lélek és élet-teli
A bécsi rendszer, a német tanár azt
Nehéz homályosságba göngyöli;
Belőle eszmét, szellemet kiszáraszt,
De szőre szálát százfelé szeli.
Balázs utálja a betű-evést,
S kortársi közt keres kitüntetést.

Kortársi közt, kik útát nem találva,
Az élet ösvényén mentek vakon,
Be volt elöttök minden pálya zárva,
S merő szokásból tengtek a jogon,
Hogy majdan, a tanéveket lejárva,
Honn, a hanyatló ősi birtokon
Vonuljanak meg, míg van, inni, enni,
Búsulni a honért, és mit se tenni.

Nincs úgy-e, *most*, ki helyét jól betöltse?
Nem leltek, úgy-e, férfit eleget?
S becsmértitek, multnak sok régi bölcse,
A korcsosuló nemzedékeket?
Hát lesz-e a fának nemes gyümölcse,
Mely elvadulva fajzott, senyvedett,
Kit könny ha öntözött, keserv ha érlelt:
Hogy lenne célnál, kit cél nem vezérelt!

Balázs, úszván az árral, hírre vágya:
Hogy „inni tud”, „kozák”, „víg cimbora”;
S valóban kezd is teljesülni vágya,
Folyvást növekszik e címek sora;
Elismerik, hogy van „jó ecetágya”,
Dicsérik: „torka pompás csutora”;
Sok koca-pipás majd megfűl, úgy tanulja,
Ha füstöt nyel, iszik rá s úgy kifűjja.

Értette a kártyát és a billardot,
Velök virrasztott olykor hajnalig,
Biztosra vett ő duplát, triplát, kvartot,
Süldő-jogász korában sem *balik*;
Ha társasága néha jól „bemártott”,
Ő ott ivott köröm-csordulatig,
S kiállt akármelyikkel borra, snapszra,
Hogy köztük ezzel jusson névre, tapsra.

De női körbe nem járt, sőt negédes
Garra gyalázt’ az asszonyállatot,
S ha a költőkben itt-ott holmi kétes
Célzást talált, azon szörnyen kapott;
Hogy: „méreg a nő, ámbár íze édes”,
Hogy: „gyilkol, amit áraszt, illatot”,
Hogy: „félíg angyal, ám övön alol
Mind pikkelyes hal, sátán és pokol”.

Olvasni nem volt éppen ellenére,
Kivált költőket, főleg a bizarrt;
Ha Heine, Byron juthatott kezére,
Vagy más poéta, rosszabb, de hazard,
Ő nyelte azt, s az volt nagyon inyére,
Ki szitkokat meg gúnyt bőven pazarlt,
Kinek kezében a költészet ostor,
Petőfiből az *Őrült* és *Apostol*.

Shakespearét is olykor s *Bánk bánt* szinte falván,
Ha - mint szeg a zsákból - itt-ott kiállt
Egy-egy ledér sor: ő azt elszavalván
Bor közt, ilyessel nagy hatást csinált;
Tréfával, élccel - egy kicsit benyalván -
Ily társaságban mindenütt kivált,
S mint sok kapós anekdotát tudó,
Pohár között ő volt a hangadó.

S bár néha eltelik, csömört is érez,
Szeretne tenni tán „valami mást”,
De vonja őt a tömjén, melyet élvez,
S nem is nagyon keres más hivatást,
S talán örökre hű marad köréhez.
Folytatja köztük a dicső ivást,
Ha egyszer a „világgal” össze nem vesz,
És félre nem vonul, miként Achillesz.

Ha éjjelenként csínyt kellett kisütni,
Összecserélni boltok címerét,
Borbélyi réztányérokat leütni,
Beverni németek cilinderét,
Szunyóka boltört szegletköre kötni
S elvenni tisztos ősi fegyverét:
Bár ily kalandban nem nagy kedve telt,
„Becsületből” mint első szerepelt.

Egy éjjel a vám kétfejű sasára
Fentek fogat mintegy hatan-heten;
Balázs fölmászik egy lámpás vasára,
És rázza a sást; ekkor hirtelen
Rendőrközelget; otthagyják magára,
A többi szétfut gyáván, hűtelen;
Balázs huzalkodik, de botja sincsen,
Becsípi, és az éjt benn tölti, priccsen.

De másnap némi kis bírság kimentí,
S haraggal a jogász-tanyára tör
„Gyalázat, gyávaság!” kiált, s kiönti
Bosszúságát, mely kebliben gyötör;
„Hát ember, hát magyar az ily gyáva, mint ti,
Kit így széjjelriaszt egy éji őr!”
Szól gúnyosan; de itt nagyot köhint
Valaki, s föl kacag a többi mind.

S megered a kedv, bajából csúfot űznek:
„No, no, Balázs, ne légy olyan vitéz;
Bizony magad se mentél volna tűznek,
Ha nem lett voln’ megugranod nehéz.
Mi lelt? Megsütnek-é, vagy nyársra tűznek?
Nagy hősiség: egy kis priccs az egész.”
Balázsban erre felforr a harag,
A társaság meg még jobban kacag.

Otthagyjá őket, víg zajtól követve,
Kedélye bomlott, lelke bús, setét:
Azok köréből van tehát kivette,
Kikért od’adta volna mindenét.
Mit? Arra volna ő csupán születve,
Hogy korhelyek közt töltse életét?
Így áporog fojtott dühvel magába,
És elvonul, mint sebzett vad, magányba.

Szép a magány, ha kedvet a világban
Nem lelve a szív, félremenekül;
Szép a magány - annak, ki nincs magában,
Bár emberektől távol s egyedül,
Midőn, az ábrándok szép korszakában,
A lélek oly fennen, bátran repül,
S terem magának oly szellemvilágot,
Amely benépesít egy pusztaságot.

Szép a magány, ha lelkünk önmagával,
Önistenével elmerengni tud;
Hő nyári nap, erdőn, hol lomb beárnyal,
Hová az ember elbolyongva jut,
Szél-rezgetett lomb játszik a sugárral,
Mely szökve néhol a mély árnyba fut,
Nincs semmi nyílt zaj, nem válik ki hang,
Csak a rovar-világ zsummog, zsibong.

Szép a magány. Ah, én is élvezem:
Az éj leszállt, az utcazaj kihalt;
Kedves költőimet előveszem,
Emlékbe híva egy-egy régi dalt,
Merengve, csendesen lapoz kezem,
Felejttem a mindennapos zsibajt,
És lelkem egy eszmény-világba száll át...
Jaj, jaj, - csak a szomszéd ne verne skálát.

Nos hát, Balázs magát otthon epesztvén,
Nagy gondolatjai egymást szövök;
Eszébe jut, hogy lőn nagygyá Demoszthén,
Mikor lenyírta a haját tövig;
Így képzeletjét mind tovább eresztvén,
Harag s tervezgetés közt küszködik,
Míg végre a szobát megúnva bent,
Szellőzni a Múzeum-kertbe ment.

Az útakon párszor körüllohajt,
S egy padra ül, hol egy öreg színész
Pipázgatott. Balázs nagyot sohajt,
Amaz pedig mindjárt beszédre kész:
„Ifjú, mi nyomja a szívét? mi-baj?
Csak minket, aggot, illet a sohaj.”
„Mindegy biz az”, mond ő, „ifjú vagy agg:
Ez tán aszott, az friss, de egy agyag.”

Meglepte a színészt e vad beszéddel:
„Könnyen beszél ön, ifjú emberem;
Majd másra tér, később vagy negyven évvel,
Mikor közel már a hideg verem.”
„Nem én!” felel Balázs bizarr negéddel,
„Az életet fenékig ismerem,
S ma eldobom ha kell, - hiszen mi más
A célja végre, mint evés, ivás.

„Hűség, barátság, elme- s szív-nemesség,
Becsület, elvek: rút kiméra mind;
Hogy a száraz való rosszul ne essék,
Az ember ábrándok után tekint;
(Fanyar gyümölcsöt is, hogy íze tessék,
Egy kis cukorral a mamánk behint;)
Sóvárgunk élni, féljük a halált,
S csinálunk mennyországot, ideált.

„Hiú az ember, sérti az, hogy állat;
Ön-ábrázatára istent teremt,
S nyüzsg, lakmároz, élvez - fuj, utálat! -
És a vadállatnál istentelenb;
De majd ha mindent felfalt, s nem találhat
Más állatot, mivel megtöltse szent
Gyomrát: legyen, ha tud, majd isteni!”...
Bámul a vén színész: hisz ez zseni!

A jó öregnek az volt bogara,
Hogy mindenütt lángészt földözne fel;
Ifjú tehetségek hő mentora,
Minden vad ideát megünnepel;
Előtte mindaz lángész sugara,
Mit egy szilaj deák elkerepel,
S ha valaki a sulykot elhajítja,
Már benne Shakespeare szellemét gyanítja.

„Milyen költői eszme!” szolt riadva,
„S te ezt, ifjú barátom, így fecsérled!
Dicső drámákat írni vagy hivatva;
Mily vétek így elrejtve, tétlen élned;
A színpadon babér és taps fogadna,
Mily könnyű a költői hírt elérned.”...
„Nem kell!” viszonza hősünk komoran,
„Színpad nekem az élet” - s elrohan.

Hiába fut már; szívét átütötte
Új dicsrevágyás mérgezett nyila;
Sovárgja a babért, amit fölötte
Kacér mosollyal lenget Thalia;
Már hinni kezdi, hogy múzsák szülötte,
Érezni már, hogy ő Olymp fia;
Dúlt lelke mind ezt hányja és vitatja,
Míg végre a színészt meglátogatja.

Bizalmuk így szorosabbá szövődik,
Együtt szavalják Bánkot, Hamletet,
Együtt az esteket borozva töltik,
A vén színész sok bölcs elméletet
Kifejt, Balázs meg a jövőn tünődik,
Könnyen ragadja őt a képzelet,
Bizalma nő, reményei merészek,
Szomjazza a hírt s már előre részeg.

Mily balga volt, - így rakj a most magasbra
Légvárait - hogy eddig tétlen ült,
Hogy korhelyek közt vágyott léha tapsra
S otromba cimborák közé vegyült;
Hanem hisz egymást most már hadd itassa
Az a cudar nép, ő megmenekült,
Küszöbjöket többé nem lépi át,
A múzsa vár rá, ír tragédiát.

Csak az bajos, hogyan kezdjen belé. -
S hazánk történetét végigkutatja:
Kont, Zrínyi Péter tűnnek ím elé,
- Hunyadi László, majd Zách Klára s atyja,
S mindaz, kinek hóhér nyakát szelé,
Ki a sötét kor véres áldozatja,
Eperjes, Újhely és a Vérmező;
Ő mindezekből tervet tervre sző.

Majd megtanulja, olvasván Lessinget,
Hogy fő dolog: nagy emberismeret;
Valódisággal fessük hőseinket,
Élet legyen mintánk, ne képzelet.
No rajta hát! ő is széjjeltekinget,
Kutatva tart az emberek felett
Szemléket; arcra és beszédre les,
Mint Diogénész, *jellemet* keres.

Ha a gazdasszony a konyhán perel,
Ha két fiakker utcán összevesz,
Ha egy vitázó házaspárra lel,
Vagy némi intrikát is fölfedez:
Éber szemekkel gondosan figyel,
Jellemvonást, szójárást megjegyvez,
S örül, ha láthat egy-egy durva bicskást,
Úgy festi majd ő a rabló cseh Giskrát.

S egy tervbe most, *Csák Máté*ba belékezd:
Hősnek rajzolja őt, ki zsarnokot
Nem tűrve, bátran forradalmat éleszt
S mint honfi védi híven a jogot;
De majd a trónra vágyik, és beléveszt,
Ügyét eladta Zách, s ő megbukott;
De a morál a mű végén kilép,
S Zách sorsa látható mint néma kép.

S ha erre csak rágondol, már örül:
... Csák a középén ülve haldokol,
A Záchok véres árnya leng körül,
És Klára tébolyodva bujdokol;
Majd egy nemtő szavalva fölmerül,
Mondván: „Az áruló mind így lakol.” -
S míg Csák végső lehelletét kihörgi,
Függöny lehull s a színház tapsba tör ki.

Ó, édes a költői lelkesülés,
Míg röpke terveket foganszva, vagy
Élvezve ihlet perceit, hevül és
A múzsa csókjain kéjelg az agy;
De kínos a vajúdás és a szülés,
A kotló költőnek fájdalma nagy
Merengni édes, képzelegni jó,
Hanem soká nő meg az embrió.

Hordván fejében újszülötte terhét,
Ráncolt szemöldökkel küszködik Balázs;
Merész alakra kezdi szabni tervét,
Úgy írni művét mint még senki más;
Magyar choriambusra méri nyelvét.
Új benne forma, vers s minden vonás, -
S egyszer, midőn Zách jellemén tűnődik,
Mintának, ím, egy *áruló* vetődik.

Egy áruló, kiről véletlenül
Hall hírt s kinek mindjárt utánanéz:
Mert *hősi* jellem, az van készletében
- Hisz hőst minálunk lelteni nem nehéz,
Ki löport sem szagolt tán életében,
Asztal körül, ha kell, mind nagy vitéz -
De Záchhoz egy áruló-jellem is kell;
Örül tehát, hogy most ilyenre is lel.

Neve legyen Réfalvy. Hogy hol adta
El a hazát: mit bánja hősem azt!
Hisz a világ sem oly nagyon kutatta:
Elvész, kit egyszer köz-száj elmaraszt;
Nyíltan biz a bűnt senki nem vitatta,
De hisz, ha nincs szél, nem zörg a haraszt;
S bár a gyanút örök homály takarja:
„Bűnös biz ő, úgy kell, ha lelke marja.”

Tudták felőle azt, hogy Debrecenben
Követ volt, bár nem szószék embere;
Részt vőn, tevékenyen, a küzdelemben,
De nem hivé, hogy lesz nagy sikere;
Nem lelkesült a honfitűz-özönben,
A szép jövőben bízni nem mere,
Küzdött, kitartott végig nemzetünkkel,
De gyötrellemmel érzé: vesztünk kell.

Bántotta a túlhit, mely szétszakítá
Multunk jogát, mert szebbet álmodott;
De az ellen dőlyfe vérig háborítá,
Ki „lázadó néppel nem alkudott”;
Se nagy jövőnk hite nem bátorítá,
Se béke-ösvényt lelteni nem tudott;
Titkolta kétkedését, mely kinozta,
De gúnnyal a túlzókat ostorozta.

S midőn ügyünk bukott, s hazánkra áradt
Észak urának szúrony-tengere,
S a vak düh már bosszút is állni fáradt,
Se istent, sem jogot nem ismere:
Ő is megülte a munkácsi várat,
Fölötte lengett hóhér fegyvere -
A börtön és bitó közt e határon
Neje megmenté, csakhogy drága áron.

Szép ifju nő volt, s aztán - úri tréfa -
Egy nagy vezér, élet-halál ura,
Szemet vetett rá. A bilincs, bitófa
Pompás szer a szerelmi alkura...
Hanem hisz ez már kissé régi nóta:
Takarja, jobb, feledségnek pora...
Denique a férj hirtelen szabad lett,
S a nő, az is lenni a sírban nyugodt lett.

S Réfalvy önmagával meghasonla,
Veszítve boldogságot és hazát;
Egy kisleánya volt még, s elvonulva,
Abban kereste lelke vigaszt;
Egész világ gyanújával dacolva,
Fásulva tűrte, bár elátkozák,
S így, mert csudás menekvését nem érték,
A „vesszen el”-t könnyen fejére mérték.

Akadts elég gyanakvó, kémlelő,
Ki tud gyanút találni, hogyha kell;
Korábbi gúnyait hozzák elő,
Egy-egy elejtett szó mint vád kikel;
Az ily gyanúval nem bír ész, erő,
Ha irtod, újra nő, mint hidrafej,
S bár tűzbe tenné karját a honért: „Eh
- Azt mondanák - meg van fizetve érte.”

Okos magyar szokás, hogy hagyni szoktunk
Efféle árulókat írmagul,
S ha jól nem üt ki, amit tervbe fogtunk,
Őket tekintjük érte bűnbakul;
S midőn merész reményünkből lebuktunk,
Lelkünk talán a multon elfogul,
S titokban vádat is vet önmagára:
Ráakjuk a hibát ezek nyakára.

Nos, hát Balázs hírt kapva róla, mintha
Madarat fogott voln', vígan fölkiált:
Ez jó nekem, ez lesz Záchomra minta,
Ő adjon egy alakhoz ideált! -
S két ujja közt fennyen nagyot csattintva,
A József-városig most meg sem állt,
Itt egy kicsiny ház ajtaját kitarja
S magát egy illatos kertben találja.

Alig nagyobb a kert egy jó szobánál,
Befojtva négy magas tűzfal között
Elül két gömbakác s két kis platán áll,
Alatta üde, frissen öntözött
Gyep és virágágy; a szomszéd falánál
Borostyán fut fel sorban kötözött
Zsinórra. Látható, hogy mennyi bajjal
Kell vívni e köves, sovány talajjal.

Bámulva hősöm jobbra-balra fordul:
Hát lakhat áruló ily csendlakot?
Ő fél-romot képzelt, melyen becsordul
A zápor; a szél ajtót, ablakot
Csapkodva ráz; a szélkakas csikordul,
Bűzt izzad a fal és penészszagot...
- Azonban egy ajtóhoz ér, benyit,
S egy szép leányt talál hímezve itt.

Zavarral ez hímzését félretolva,
Föláll előtte és kérdésre vár;
Növendéklányka, kissé meghajolva
A gyors növéstől, ám karcsú, sugár;
Dús fürtje vállán repked, szétomolva.
Szeme a vásznon tétovázva jár;
S míg ön zavarját szemlesütve rejti,
Balázst kegyetlenül zavarba ejti.

Nem lepte volna meg, ha összetörpedt,
Odvás szemű aszott aggot talál,
Ki lelki mardosás alatt legörnyedt,
Övéig ér a sárga, torz szakáll, -
De ím előtte most, ily csúnya szörny helytt,
Egy gyermeteg-szép, szűzi angyal áll:
Ő kételkedik, vajon jó helyre jött-e -
S egész kigondolt tervét elfeledte.

Kifőzte jól: ez embert hogy kikérdi,
Szörmentiben, csínján beszél vele,
Míg ellesett szókból szépen megérti,
Minő rémekkel népes éjjele,
Ha alszik, a lidérc hogyan kísérti,
Mellére cirmos kandúr térdel-e?...
Mindezt kitervezé ő jó hiszemmel:
S most e leánnyal, íme, szólni sem mer.

„Réfalvy úrhoz”... kezd szót; „Nincs atyám honn.”
Felel, segítve rajta a leány.

- Tehát leánya, szól Balázs magában;
Ily gyermek és ilyen kert! Mily talány!
„Ön itt lakik tehát e szép virányban?”
„Ó, gúnyol ön? De, bárha nem virány,
Kedves nekünk e kis kert mégis itten,
Mi ültetők, apám meg én, mi ketten.”

Balázs szabadkozik, s aztán szavából
Kifogy - beszélne, csak nem tudja mit.
Köszön s tünődve megy ki a szobából:
- Ah, a világ itt mégse jól gyanít!
Ki ily leányt növel, virágot ápol,
Annak lidérc nem nyomja álmait,
S ki élni ily magánosan szeret,
Nem gyötri azt rossz lelkiismeret.

Midőn az utc'ajtón kilépne, szembe
Magas, komoly, nyílt arcú férfi jő:
A gazda az, otthonosan köszön be;
Balázs habozva mondja meg, ki ő;
S a gazda ím kezet nyújt: „Atyja nemde
Ez és ez volt? Lám, lám, mily nagyra nő!
Ringattam én önt térdemen sokat.
Pesten tanul? Szép, hogy meglátogat.”

S többet nem is kérdez, hiszen barátja
Vonása ott van homlokán, szemén;
Megfogja, visszavonja, nem bocsátja;
Balázs meg kész örömmel visszamén,
A kisleányt futólag újra látja,
S aztán bizalmasan szivart vevén,
Gyanú eloszlik, bizalom növekszik
S Balázs a szóba is belémelegszik.

Sokat beszél, bízvást, hévvel, kigyúlva,
Föllelkesül arca, tekintete.
A gazda csak néz s hallgat e fiúra:
Hogy tud remélni, mily nagy önhite;
Ilyen volt egykor ő is, míg kiforrva,
Az ábrándból csalódva ébrede, -
Nehéz, nagy lecke ez, lassan tanul
Az ember, míg megtér s kijózanul.

S tűnődve szól: „Ifjú, önt elragadja
Magasba, fönnre, dicsvágy s képzelet;
Ám menjen, lelke szózatát fogadja,
Most van tavasza, majd ér még telet;
De aki csak költők honát kutatja,
A földön járni tudni elfeled,
S itt múzsa, nimfa nincs ám, hogy vezesse;
Hát egy kockára mindenét ne vesse.”

Balázsra áthat e beszéd sugalma,
S fölizgatottan távozik haza.
Kissé megingadoz merész bizalma
E kételkedőnek nincs-e igaza?
Csak az-e boldog, kit lágy szelek fuvalma
Nyugalmas élet révéhez hozza?..
S amint ezen tűnődik, ím elébe
Föllebben a leányka szende képe.

A szerelem tündére... Jaj de, esdek,
Jó olvasóm, ne képzeld azt az Ámort,
Kit a szobrászok annyiszor kinyestek,
Akit Rubens vörös festékbe mártott,
S azóta annyi rossz kontár lefestett,
Pufók arccal, mint egy borissza kántort:
Dicsőn alkotta őt az ősi mult,
Hanem ma már nagyon meghúsosult.

Ama tündérre gondolj, kit te alkotsz,
Merengve néha csöndes éjjelen;
Ki, amidőn magadba zárva hallgatsz,
Szívedbe' titkon, lopva megjelen,
Kit rejtve, tán szégyenlve is takargatsz,
Ki tán nem is több, mint egy sejtelem,
Kit nem lehetne vásznon festeni,
De érzed, hogy lénye isteni.

Alakja olykor nyájas esti szél,
Máskor vihar, villámmal vemhezett;
Ma kismadár, hízelve gögicsél,
Holnap vadállat, vérre éhezett;
Büszkén szülemlik, mint egy élet-cél,
S meghal, mint egy múló emlékezet;
Szülője ábránd s néha unalom,
Szülöttje a legtöbbször fájdalom.

E dévaj isten ím haragra lobban
Balázsra, mert annyit gúnyolta őt:
Ezért kemény bosszút forral titokban,
Megtörni ezt az önhitt kétkedőt;
De félve, hogyha nyíltan csak betoppan,
Úgy nem vehetne vad szívéen erőt:
Álarcot ölt, más mezbe burkolózik,
S hősünk szívébe, mint Részvét lopózik.

És sűg fűlébe lágý érzelmeket:
Mily szép leány, ártatlan, tiszta, szende;
S e torz világban egy ily gyermeket
Gűny, megvetés, lenézés büntetend-e?
Hullatnak érte Jűdás-kőnyeket:
»Kár, hogy gaz áruló az apja«, nemde?
És rágalom, botrány sarába mártják
Ily árva lánynak ó ki fogja pártját?

„Én”, mond Balázs. „E gűnyra összezűrdűl
Igazságérzetem s fűlháborog.
Kimentem őt a vąd hinarja közűl,
S mint a vak éjben fénýlű csillagok.
A rágalom sűtét kűdén keresztűl
Szűz angyal-arca tisztán fűlragýog;
Ha minden elhagyá, pártját fogom...
Hahű, Balázs! de lesz-e rá jogom?

„Lesz. Van bizalmam, hogy nyerek jogot,
S hatalmam is lesz, hogy megvédjem őt.
Szerzek magamnak állást, birtokot,
És akkor...” Ah, de már itt bűkkenűt
Talál: szégyenli ezt a szándokot,
Restelli célját őnmaga elűtt,
Bűlcs hallgatással hát kiter elűle:
„Akkor - ki tudja, eh, mi lesz belűle...”

Hűsűnk negédes, elbűzott szűvébe
A dévaj isten, e pajkos kujon,
Álarc alatt magát így fészkelé be,
Nem kűrdve, hogy szállást kap-é vajon?
S midűn utűbb nyűlt arccal is kilépe,
Nem volt idű segűtni a bajon,
Miként mindezt leűrom majd alább;
De mára tán elég e vers-nyaláb.

Második ének

*... Men write, speak, preach, and heroes kill,
And bards burn, what they call, their „midnight-taper”
To have - a name.³*

Byron

Hányszor megállunk a Heraklesz-úton:
Küzdésre késztet dicsvágy s büszke ész,
De a szív csendes nyugalom után von,
Pázsitra, gyepre a szem vágyva néz;
Lelkünk röpülne, túl minden határon,
De bágyad a test, és ólom-nehéz.
Fölvillanó vágy, hamvadó remény!
Küzdelmököt de sokszor érzem én.

De a dologra hát! Mesénk megoldzott,
Szedjük guzsalyra s fejtsük a fonált.
Balázs szívébe új érzés lopódzott,
Melynek nevet biz ő még nem talált;
Képzelve folyvást szerteszét kalózzolt,
Ábrándja, mint hegyormi köd, zilált;
Lelkében hol magas dicsvágy zajong,
Hol csendes élvek édes vágya zsong.

Vágy, mely szelíd ábrándokat növelve, _
Útjára gátat, kétkedést hajít:
- Nem jobb-e, szól, nem bölcsebb életelv-e
Nem üzni balgán hírnév csábjait?
Nem boldogabb-e, aki nem figyelve
Szirén-dalokra, éli napjait?
S ily boldog ő is mért ne lenne mint más?...
- Az ám! ha oly könnyű voln' a lemondás.

Ha rajta állna, hogy pihenni szálljon -
Mely szárnyra kelt - a dicsvágy, képzelet;
Ha tőle függne, hogy futtán megálljon,
S egye, mint más, a napi kenyeret!
De a jövő ködös, s e vak homályon
Őt nem vezérli még önismeret.
Kedélye hol borul, hol földerül,
S tűnődve, küzdve így, elszenderül.

³ Az emberek azért írnak, beszélnek, prédikálnak, a hősök azért ölnek, és a dalnokok azért égetik úgynevezett „éji mécsesüket”, hogy nevet szerezzenek.

S lát álmokat. - De hisz hogysisne látna?
Epószokban a vízió szokás:
Lám, példa Haidée álma és Tatjana,
S az Ili-, Aene-, Zrínyi- s többi-*ász*;
A kritika bizony meg nem bocsátna,
Ha hiányzanék versemből a „csodás”. -
Ő álmodott hát, s ez, mint majd kitűnik,
Beteljesült, bár nem mind egy betűig.

Heverve ül, zöld erdő tompa mélye
S illat-lehellő lombos fák alatt;
Im; egyszer egy menet vonul feléje,
Bizarr, de tündöklő királyi had;
Zilált összhangban mint Wagner zenéje,
Kavargva és zajongva elhalad,
Egyik lovag lovon, másik számaron,
Oroszlánon, sason vagy griffmadáron.

Közbül szószék-alakú díszfogattal
(Minővel ünnepet ős Róma ült)
Hős nőalak jó, fején cserfonattal,
Haja, mint fátyol, messze, szélbe züllt;
A környezet megállva hódolattal,
A zűr, zsivaj rögtön lecsendesült,
S az amazon Balázs felé mosolyogva
Hívólag int, közelb, közelb hajolva:

„Én vagyok a Dicsőség, jer velem!”
És újra nyájas méltósággal int;
Ő kelne már, de hátul hirtelen
Vállára másik női kéz legyint:
„Ne menj, ne higgy, ne légy oly esztelen,
Lebűvöl és csalárdul eltaszít;
Nyomán jön a Kudarc, s a csáb-igézet
Ehhez csatol: amott a példa, nézzed.”

S egy új alak most, mint sátrak bohóca
Rongy-tarka díszben, jó egy talyigán;
Saraglyáján egész raj van fogódzva,
Ifjú, öreg nép, asszony, férfi, lány,
Művész, író, koncertek virtuóza,
Katona, sans-culotte, híres zsvány,
Herosztrát, Macbeth, Jánku, Law, Marat...
Kiket leperzselt dicsvágy sugara.

„Lásd, mind ama fény csalta e csoportot,”
- Szól súgva hátul a halk női hang -
„Mind ült a dicstkocsin, s magasra hordott
Fejjel hivé hogy hír, kéj, pálma, rang
Már mind övé, míg lelke elvakult ott,
S lebukva most e talyigán tolong...”
Balázs szorult kebelével néz oda;
De egy perc: s eltűnik mind a csoda.

Csak a két nő marad: boszút zihálva
Az amazon dühvel rohanja meg
A szende nemtőt; ez galambbá válva;
Balázs keblére röppen s ott piheg;
De a másik mint éhes ölyv utána!
És keble mélyén űzi s fojtja meg...
Ő felkiált, s nagyot rándulva teste,
Fölebred - ágyáról a földre esve.

Virrad; föleszmél; átgondolja álmát:
Mily elriasztó, amit álmodott;
De most a dac fokozza önbizalmát
Azért se hagyja, amihez fogott.
Rendszert követ: éjjel fog írni drámát
S nappal tanul kenyéradó jogot;
Kitartó szorgalom mindent tehet:
Lám, Bánk szerzője is ügyvédkedett!

Mért is keresné ő a lomha csendet,
Hisz őt a csend nem boldogítaná:
Ám tengjen félrebújva, aki tenghet,
Őt szűk családi kör megfojtaná;
S tán álma is *ellenkezőt* jelenthet,
S boldogság és dics *együtt* vár reá;
Hiszen „somnia sunt contraria”;
Kár volna gyáván meghátrálnia.

„Nem, nem szabad - kiált - közlétbe vesznem,
Ha e leányt megvédni szándokom;
Dicső nevet, hírt kell mérlegbe vetnem,
Midőn világ előtt pártját fogom;
Más élhet elvonulva is, de én nem;
Küszködni kell, míg győzők vagy bukom.”
S agyában ily eszméket hányva-vetve,
Hősünknek újra éled munkakedve.

Fonák időszak volt ez a magyarra!
Nem sírva vigadt, de ujongva sírt;
Ön-fiait ölé a harc viharja,
S itthon örömmel várt felőle hírt,
S míg a harctért saját vérünk takarja,
Ugy megvigadt, hogy könnyével se bírt
„Hurrah, megint egy új csatánk veszett el,
Bár benne tízezer magyar esett el.”

Szilaj, torz kedvvel egykor így ujongta
A gályarab, midőn a vész kitört;
Recsegve tágult minden borda, donga
Hajójukon s az ár végig söpört;
Ő, látva kényurát hogyan szorongta,
Vad kárörömmel gúnykacajba tört:
„Ha-ha! bitang, most sírhatsz, esdekelhetsz!
Nem bánom, meghalok, csakhogy te elvesz!”

De nemzetünkbe újra visszatértek
Az elröpült hit, a zsibbadt erő;
S már-már az égtől is segílyt reméltek,
Egy új Csabát, ki légből száll elő,
S lön tüntetés, zavar, hűhó tömérdek,
Hisz Csaba-mondánk oly szép, megnyerő,
S a politikák legmagyarbika:
A sült galamb-várás-politika.

S bár sült galamb a szánkba nem repült,
Vígan csörgettük a már gyenge láncot;
Népünk az elnyomók fejére ült,
Megvert, ha verhetett, egy-egy fináncot,
Az ifjúság zajonga, lelkesült,
S a kis diák, ha a földből kilátszott,
Már harcba készült, fenn hordta orrát
S daccal mulasztá el a német-órát.

Valóban rajta hát! Mohó kapással
Tanul rakásra most mindent, sokat,
Vágyik benyelni rögtön egy falással
Dramaturgiát s corpus jurisokat,
S körülvevén magát nagy könyvrakással,
Köztük kutat, túr, hány, vet, válogat,
Nappal fejét joggal szedi teli,
S az éjet Melpoméennek szenteli.

S bár érzi, hogy sok e kettős irány; de
Biztatni önmagát, példát keres
Előtte áll Machiavelli, Dante,
Lamartine, Zrínyi és több ily jeles,
Ki államférfi s költő egyaránt, - eh,
Hisz volt, ha kell, akárhány még ilyes:
Goethe miniszter, Burns finánc, szegény,
Vagy itt hazánkban is: Eötvös, Kemény.

Ő is tehát hol drámát írva kotlik,
Hol újra jog-könyvek közé vesze;
A jog sovány, s a dráma csetlik-botlik,
S már érzi, hogy erőltetett esze
Bágyadni kezd, nem fog, meg-megbicsaklik;
De ő nem nézi, mennyit végeze,
S hogy agya bír-e oly zilált halommal,
Ő csak tanul, kibuggyant buzgalommal.

Drámát ír vagy hatot; megkezdí tüzze,
Megír belőle egy fél felvonást,
Elsőt, utolsót, mindegy, kapzsi ésszel,
Az expozíciót, vagy végcsapást,
Majd ág-bogas bonyodalmakba vész el,
Vagy unja tervét, elkezd újra mást,
S úgy össze-vissza fonja szövedékét,
Hogy némelyiknek meg se lelte végét.

És asztalánál görnyedez szünetlen,
A test igényire semmit sem ad;
Dacolni kezd az ős természet ellen,
Pedig, haj, megtorolja ez magát:
Szárnyszegve hull alá a büszke szellem,
Ha megszegé a testnek ős jogát.
Balázsnak is megjött e büntetése,
Elméje zsibbad, lankad érverése.

A megzavart vér mind fejére tódul,
Szemén át-átfut egy sötét homály;
Az ér fülében lüktet, agya bódul,
Halántékcsoncja szaggatózva fáj,
S mintegy jövő időkre kóistoloul,
Érezni kezdi, hol fészkel a máj,
S midőn órák hosszát görnyedve hajlik,
Egy-egy ideg mellében megnyilallik.

De vére lüktethet, és melle sajghat,
Nem tántorítja, nem csüggeszti el:
Mi ad erőt neki: a vér- s agy-alkat?
Kevély anyaghivő, ha tudsz, felelj!
Mi készíti, hogy testére rá se hallgat,
Sőt öntudattal nyomja s gyötri el?
Mi az, mi benne nyugtot nem találhat?
Hol itt az anyag, hol van itt az „állat?”

Ifjúkorát miért nem éli nyugton?
Hány szép öröm, mit balgán elszalaszt!
Ifjonti vérrel, mint agg tesped otthon,
Minden gyönyört jövőjébe halaszt,
S ha vágya ébred mégis néha, titkon,
Kemény szigorral visszanyomja azt; -
Az ismerős köröktől elmarad,
Nem bánja, hadd legyen „faché”, harag.

Estélyre, vagy no éppen bálba!... píha,
Majd ő biz ott rángatja a bokáit!
Vagy társalogni! Ej, afféle léha
Szalon-beszélgetést bizony nem áhit,
Csupán Réfalvyhoz megy néha-néha,
S el-elbeszélget, szívesen, sokáig,
S biztatja, nagyhitű ifjúi hévvel,
Magát, hazáját, mindent, szebb jövővel.

„Hiszem, mond, hogy van egy osztó igazság,
S célt ér, kiben volt hűség, szív, erő;
Egy percre néha tán el-eltapossák,
De pálya-nyerve tör megint elő;
Jutalma, mindig szubjektív boldogság,
Eléri *azt*, miben üdvöt lel *ő*:
Ez hírt, amaz pénzt, nőt, vagy testi élvezet;
Én tán babért, ön boldog, csendes éltet.”

Mint szirt megáll, ha hab tolul körüle,
Míg ez csapongva, játszva rája fut:
Balázs, magát ringatva, így hevüle,
S a gazda csak hallgatta e fiut.
Hisz aki gyermeket lát, nem derül-e,
Ha ez vidáman lepkét űzni fut?
Sőt néha nem fut-é utána szinte?
Réfalvy is Balázusra így tekintte.

Ő, mint az árny, komoly volt s fénytelen,
Balázs reménye még ragyogva szárnyal, -
S mint a piroló hajnal megjelen;
Ha a kelő nap küzd az éji árnnyal:
Mögöttük, ím, elrejtve s nesztelen
Egy tiszta hajnal kelt föl röpke szárnnyal,
Szűz szerelemnek tünde hajnala,
S új fény derült a házra általa.

Mert e bezárt lak, e kis kert viránya,
Melyben egy tört kedély enyhet talált,
Kietlen zárda volt a kisleányra,
Midőn a gyermekév serdültre vált;
Nyomasztja őt komoly, hideg magánya,
Merengő lelke a távolba szállt
„Mily elhagyott ez a ház”, így sohajta,
„Mikéntha titkos átok ülne rajta.”

Nem tudta ő, mi vitte sírba anyját,
Ezt atyja tőle félve titkolá;
Olykor halottak napján, látta hantját,
Ilyenkor sírkövére megcsókolá;
Mint gyermek, otthon, megszoká magányát,
Egész világát atyja pótolá;
De most, midőn szűz korszakára feslett,
Lelkének e kicsiny világ keves lett.

Örökre vágyó ép kedélye honn már
Nehány virágban kedvét nem lelé,
S mint a növésnek induló folyondár,
- Folyt, folyt, fel a tövéről, ég felé;
Ifjúi lelkét isten tudja hol jár,
Midőn a sors Balázst hozá elé,
S mint a folyondár, mely megglelte fáját,
Úgy fonta most körül ez ideálját.

De hosszasan felölök mért beszéljek?
Mint képiró lapján a fény sugára,
E fennre küzdő, ifjú, büszke lélek
Bevéste képét szíve nyílt lapjára;
Visszasugárztak rá e szenvedélyek,
E dicsvágy, mely eget, földet bejára;
Az ifjú lelkét lelkével követte,
S addig követte, míg őt megszerette.

Ne hidd, hogy a szerelem mindig oly vad;
Rontó, sebes tűz, mely lobbanva gyúl,
Melynek hevén az érc is összeolvad,
Mely mint kitört Vezúv pusztítva dúl;
Többször szelíd napfény az: éltetőn hat,
Hevén a fejlődő élet fölvidúl,
Vidám dal ébred a mezőn, berekben,
Virág kinyílik és madár kireppen.

Balázs Etelkével ritkán jön össze,
S szerelmiből egy hangot sem mutat;
Hogy érzelmét saját nevén nevezze,
Titkon is elpirítja e tudat:
Ő, a komolyság higgadt pontifexe,
Ki a komor kódexek közt kutat,
Ki Ámor ellen csaknem verset ír,
Szerelmet esdjen ő! - hah, mily szatíra!

Nyilatkozatokat nem adva, kérve,
Nem is sóhajtvá a szavak helyett,
Talán saját érzelmöket sem értve,
A két bohó így tölte egy telet. - -
De ím, nagy dolgok lépnek pályatérre,
És fölzavarják e csendéletet,
S föl azt is, amit, kényuralma ormán,
Elbízva élvezett a bécsi kormány.

Mert felpuffasztott nagy hatalma, mint a
Kiszúrt degesz hólyag, úgy elfakadt,
Nem mentheté meg se szurony, se tinta,
Egy jó szúrássra szörnyen meglohadt,
Belecsapott Solferino, Magenta,
S a büszke Rendszerben szusz sem maradt,
S mint akit a mennykőcsapás aláver,
Tehetetlen feküdt a nagy kadáver.

Balázs se nézi mind e zajt közönnyel,
S ámbíciója új irányba tér
Ki bíbelődnék drámatervvel, könyvvel?
Most tette, harcra nyílt előtte tér
Megvívni a „zsarnok kormányi kénnyel”,
Ám hadd ömöljön bár a honfi-vér - -
S fejében már kész a forradalom,
Csak jönne hát a kívánt alkalom.

Szentül hivé, hogy a hon lángralobban,
Mihelyt lehull az első szikra tűz;
És lelkesít, lázít, nyíltan s titokban,
És zajra zajt, zavart zavarra üz;
Szózatokkal ajkán, csákánnyal marokban,
Rendőrcsapattal is, ha kell, kitűz:
Ez vala akkor honfias divat,
Míg meg nem bánta egy pár áldozat.

Megbánta néhány. *Egy* nem bánhatá meg:
Szegény Forinyák, ő elvérezett;
A tréfa árát éltével adá meg;
Vakot vetett a sors s ő elveszett;
Halálát fegyver nem bosszulhatá meg,
Őrizze meg nevét emlékezet:
Egy *mult* időnek lett vég áldozatja,
Nem, mint hívők, *jövők* első halottja.

Balázs merész reménnyel, ifju hévvel,
Rohant a bajba, rajta, húbele!
Nem sejtve, hogy, miként macskák egérrel,
Csak játszik egy „felsőbb erő” vele:
Mert titkon a kormány nagy tervet érlel,
Országos forradalmat kémlele;
Nagyot markolt, de semmit sem fogott,
Nemes vadat várt, s aztán lőtt bakot.

Mi azt hívők, hogy kész a fölkelés,
A kormány meg, hogy fölfedezte ezt;
S mikor kitűnt a kettős felsülés,
Dühében, akit ér, sorozni kezd:
Balázs is így borjú alá kerül, és
A forradalmárságba benne veszt;
De bízik a jövőben, ezt se bánja,
Reménye kész, könnyen fordul iránya.

Most érzi már: ügyvédkedésre, pörre,
Teremtve nincs; más sors való neki;
A sok betűbe is belé-csömörle,
S a dráma, a vers, amit gyermeki
Nagy önhiszemmel egykor összeörle,
Bírálatát most már nem állja ki:
Mind félredobja most, nagyobbra készen:
Garibaldihoz átszökni majd merészen.

Csak egy van, ami szívét buba ejti,
Mit eddig eltagadt: a szerelem.
Hiába nyomja el, hiába rejti,
Midőn most válni kéne, megjelen,
Gonosz hatalmát rajta most kifejti
Átjárja szívét véges-végtelen,
S az eddig fojtva égett indulat
Lángolva csap ki, mint nyílt öntudat.

S hit és vigasz, lemondás s büszke tervek,
Remény és félelem s százféle tarka
Ábránd, tűnődés, váltakozva kelnek
Szívében, egymást gyorsan űzve, hajtva;
Arra is gondol, hogy Etelka gyermek,
S önkénytelen dúdolni kezdi ajka:
„Lágy a kenyér, pirítani nem lehet,
Kicsi a lány, férjhez adni nem lehet.”

Így dallal, okkal, szívét csillapítja,
S búcsúra indul, bölcs tervvel teli;
Indulatát kemény féken szorítja,
Magát mintegy hidegre tüzeli;
Hanem midőn a kis kaput benyitja
S Etelkét otthon egyedül leli;
Most érzi, hogy mi a válási óra,
Milyen nehéz indulni háborúra.

S midőn Etelka, gyermek-érzelemmel,
- Nem tudva még, hogy ezt titkolni illik -
Reá tekint könnyfátyolozta szemmel,
S mosolygó arcán két nagy csepp leömlik:
Ő is hiába tömné türelemmel, -
Mint áradat, ha a zsilip kinyílik,
Szétömlik elfojtott szerelme árja,
S a lánykát szótlánul keblére zárja.

S önfékezést és bölcs közönyt felejtve,
Búcsúja terve édes csókba fül,
És a jövő felől egy szót sem ejtve,
Szedé a percnél kéjét ajkíró, -
Míg karja közül majd magát kifejtve
Etelka fölsikolt, fülig pirúl,
S kifut - de visszatér, mert ott jön atyja,
Kivel a dolgot persze nem tudatja.

Balázs igyekszik válni most közönnnyel,
Bár könny borítja csillogó szemét:
„Búcsúzni jöttem”, úgymond, „isten önnel!
Búcsúzni Pesttől sajnó érzelemmel;
De visszatérünk büszke győzelemmel.
Hiszem a magyarok nagy istenét,
Ha más nap süt, más csillag jár az égen,
S hazánk szabad lesz, nagy, dicső, mint régen.”

Elválík, elmegy. S most a drága hontól,
Pesttől, körétől könnyen válni kész:
Azt véli, hogy ment a szerelmi gondtól,
S hogy most jöhet hát balsors s bármi vész:
S mégis szerelmére, csak arra gondol,
És szíve mégis oly igen nehéz,
S mit oly erőszakos kézzel lerázna,
Lekötve tartja még szerelmi lánca.

De ő lerázza, daccal dobja félre,
S fogadja, hogy reá sem hederít;
Föláldozólag büszke ön-hitére,
Hogy a honért szerelmét hagyja itt,
És nemzetének nagy jövőt ígérve,
E szép reményből új erőt merít;
S keblét a honfi-érzés emelé,
Hogy útrakelt Itália felé.

S kifesti a jövőt élénk színekkel,
Midőn győztes hadak közt visszatér,
A harc terén kivívott érdemekkel,
S szabad hazában várja őt babér;
Gonosz gyanútól többé félni nem kell,
Nyílt lesz előtte minden pályatér;
S midőn Etelkét is keblére zárja,
Dicsőség és boldog szerelme várja.

Réfalvy is leányával lerándul,
Levinni őt egy jó nagynénihez,
Egy új világba, ott lenn, a Tiszán túl,
Hol tarka ábrándoktól mentve lesz;
Mert félti most őt otthon a magánytul;
Midőn az ifju szív dobogni kezd,
A lélek oly merengő, olvadékony,
Szeretni, szenvedni egyként fogékony.

S Etelka is, Petőfiből merítve
Az útirajzot (Baedeker hiján),
Rajongva ment a szép alföldre szinte,
Hol délibábban fürdik a virány,
Hol rét, mező virággal van behintve,
S oly boldog a nép, oly hős a zshivány,
Ő mindezekről eszményképet alkat
S elinduláskor víg kedvvel dalolgat.

Szívét elönté szűz szerelme kéje,
E boldog érzés lelkét áthatá;
Nem a fölingerelt vér szenvedélye,
Sem Darwin „fajösztone” izgatá:
Fejében zajongott hű szívek regéje,
Pál és Virginiát nemrég forgatá;
Ilyesre gondol ő is, s felfogadja,
Hogy hős Balázsát a sírig se hagyja.

S im a tavasz-lég frissesége, bája,
A zöld mező, hol újtök áthalad,
A sík vidéknek végtelen lapálya,
Hol lélek és szem gáttalan, szabad,
A mélaságnak e harmóniája,
Mely úgy kicsalj’ a rejtett vágyakat.
E téli álmából most ébredő
Természet: új előtte s meglepő.

Még egy darabka hó itt-ott kivillan,
De a tavon nem látni már jeget,
Nyílt tükre lágy szélről fodrozva csillan,
Másolva lenn a bárány-felleget;
Az úton át egy ürge játszva illan,
A gólya andalogva lépeget;
Bibic, sirály, szalonka ünnepelte,
Hogy szép tavasz a zord telet kiverte.

Egy pára nem száll a fényfedte földről,
Körül az ég azúrja földig ér;
Gyep, rét, vetés, mind más szint játszva zöldül,
Itt kékesebb, amott sárgába tér;
Rugékony pázsiton suhanva gördül,
Zörej, zaj nélkül a könnyű szekér,
Pihent lovak, vihogva, friss erőben,
Tocsognak a sekélyvizű mezőben.

A lányka lelkén vágyak serge rajzott:
Tavasza, virány és első szerelem. - -
... Ah, félre tőlem, szép eszményi rajzok!
Ne üzzetek cseljátékot velem. - -
Pest, tél, köd és sár, lárma, hejsze-bajszok,
Zaj-baj, hausse-baisse unalmát viselem;
Hiába vágyunk messze, elvonulni,
Jobb észretérni hát s kijózanulni.

Jer, próza; fessd ama képnek viszáját,
Míg e bohó ábránd el nem ragad;
Töröld le csak költészet-adta báját,
S akkor mutasd meg ami ottmarad:
Egy torzvonással biggyeszd félre száját,
S ím a mosolygó arc sírvafakad. -
A képzelet nem lesz sehol se testté,
Alföld sem oly szép, mint Petőfi festé...

A nap hanyatlik, kezd az est leszállni,
De hang se hallszik távol és közel;
Az ég borul, eső is kezd szitálni,
Bőrig ható, hideg szemcséivel;
A sáros utat már alig találni,
A lóra hagyják, az tán nyomra lel;
Míg végre egy megváltó ebvonítás
Jelzé, hogy a helység csak egy hajítás.

De még odáig rozzant gát vezet be;
Magyar mac-ádám munka: sár saron.
Kerék agyig, lovuk csülkig sülyed be,
S az éj meg oly sötét, mint a korom.
Unott álom jön a fáradt szemekbe:
De jó a sors, segít a vándoron,
S hogy felfrissítse őket egy kicsit.
Bedönti egy árokba a kocsit.

A sár megóvj a testök lágy kebelével,
Csontjuk se tört, habár itt-ott sajog;
S bévonva csokoládészínű lepellel,
Tovább haladnak a gáton gyalog;
A pesti kis cipő a híg mederrel
Cuppanva, csókot váltva, társalog;
S legyőzve egy kuvasz-had támadását.
Elérik végre így néniük lakását.

Már alszik a háznép. Sok döngetésre
Kidugja egy szolgáló végre orrát,
S rátartva lámpását egy deszkarésre,
Kinéz: „Ni, Jézus, a szemem ha jól lát,
A pesti téns uram... Hé, Borcsa, Perzse!”...
És felzavar gazdát, szakácsnét, szolgát,
Tesz, vesz, szalad, fejét is majd elejti. -
De a kaput kinyitni elfelejti.

A gazda is kel, és pipára gyujtván,
Kényelmesen szétnéz: „No, hát ki jött?”
Így végre a vendégek is bejutván,
Lőn köz-sopánkodás a baj fölött;
Etelkét nénje pelyhes ágyba dugván,
Majd megfulasztja a dunyhák között:
„Galambom! ó csuronvíz a ruhája!
Csuda lesz, ha nagy baj nélkül kiállja.”

De Etelkét az álom nem kerüli -
Ó, Álom úrnak jó ízlése van:
Vénasszonyokra csókját nem fecsérli,
De szép leányt ha lát, hozzásuhan.
Enyhíti szívét, könnyét letörüli,
Ajkára csókokat lop finoman. -
Írígylésre méltó cudar kamassza!
Míg a kelő nap - úgy kell! - elriasztja.

Réfalvy visszatér, s Etelke másnap
Szokatlan, új szerepkörébe fog;
A környezet s a házi jó szokásnak
Sok ága-boga szörnyen új dolog;
Nincs vége-hossza ajtócsapkodásnak,
Szekér zörög, kútostor nyikorog;
És mindezekhez a hű-hó sava:
A néni perlő és pergő szava.

Mert Zsófi néni, ő mindenben ott van,
Künn és belül, mindenkinek nyomán;
Pöröl, hogy férje mért ül oly nyugodtan.
Senkit se szid le és semmit se bán;
De Gerzsi bácsi csak hallgat szokottan,
És szívja egy pipát a más után;
Jó gazda ő künn a tanyán, de otthon,
Gondolja, hadd vezényeljen az asszony.

S ezt bölcsen gondolá: így jól megosztván.
Kinek-kinek saját hatáskörét,
Nyugodt családi éltet éltek aztán
S a házi szent békét meg nem törék;
A bácsi künn bíraskodott a pusztán,
A néni otthon végezé pörét;
S húsz éve múlt, hogy a vidék csudálja
Ez egyetértést, melynek ritka párja.

De volt is a családnak sok barátja,
Jártak sokan vendégek, tisztelők;
A szép leányt bizony mindenki látja,
Hiába bujnék a világ előtt;
Imádja ifja, véne, s egy-egy „bátyja”
Átkapva csípején két kézzel őt,
S szemébe nézve, meg-megbillegette:
De szép vagy, édes húgom, szedte-vette.

Etelkének soká „fád” volt ez élet:
A délibáb-honból alábukott,
Alföldi szép idillje szerteszéledt,
Mit ő eszményileg megalkotott;
Kedélye ily keretbe még nem illett,
Zajához is nem oly könnyen szokott,
S mást lelve, mint előre képzelé,
Lassan, nehéz szívvel törik belé.

Néhány napig sokat sír, rejtve, titkon,
Mebánja, hogy miért is jött ide;
Mily boldog és nyugodt volt élte otthon,
Mily csendes a ház s kertjök mily üde.
De bezzeg nénye ezt nem nézi nyugton,
Ily mélabúra nem jut itt idő;
Sűrög, forog, ront-bont, őt is szorítja,
S pörölni is szépecskén megtanítja.

S míg megtanul egy háztartást vezetni,
E lecke a legjobb vigasztaló;
Megszokja egyszerű körét szeretni
S szépnek találni azt, ami való;
És kezdi észrevétlenül feledni
Eszményhonát, mely fényes, ám csaló,
S nem érve rá merengni most felette,
Még azt is, hogy csalódik, elfeledte.

S miként az ábránd lassan széjjeloszlott,
A visszatetszés sem tartott soká,
A képzeletből szőtt fátyol lefoszlott,
De boldogsága titkát felfogá,
Jókedve megtért, arca megpiroslott,
És a falut szeretni megszoká,
Friss légkörén megedzött teste, lelke,
- Így lett tűzről pattant leány Etelke.

S mint a Tiszának csendes, halk folyása,
Folyt észrevétlenül a vén idő;
Sok régi emléknek színét levássa;
Ront és tenyészt; pusztító s éltető;
Etelke vár-vár hasztalan; Balázsa
Ki tudja hol jár, róla hír se jó,
Míg végre álmai közé sorozza,
S képét új érzelem halványra mossa.

Harmadik ének

*És a nép a királyokat neveti, és a
fejedelmek néki csúfságok... de...
a népek tűzre építenek és hiába
munkálkodnak a nemzetségek.*

Biblia

Ille ego... ki a cypressi berket.
Bolyongtam eddig s Tempe ligetét
Csatákat éneklek, s vitézi serget;
Dobok riajját, harc rémületét. -
El, szende Múzsák! Eris, Enyo, jertek!
Kalliope, áldd meg lantom énekét,
Tárd föl szememnek e sok tarka képet,
Torzot s valót, rútat s eszményi szépet.

Midőn, kapkodva minden fűhöz-fához,
Ki a magyart lenyűgöze imént,
A kényuralkodás - közel bukáshoz -
Nem vethetett erőszakban reményt:
Engesztelőleg nyúlt egy új fogáshoz,
Csinált a kényszerűségből erényt,
S mosollyal fedve a ránk fent agyart,
Föllelkesülni hívta a magyart.

S fölzenge, mint régente, a toborzó,
A nyalka verbung-tánc, magyar zene,
Rákóczi ős dala, szilaj, viharzó
S mégis borús, mint népünk jelleme:
Hisz a magyarra hogyne lenne vonzó
S őt lelkesíteni más mi kellene,
- Gondolta Bécs - mint egy-egy régi nóta,
Mit húzni is tilos volt évek óta!

De gyűlt is ám sereg, szép, tarka, kényes,
Minőt álom se merne jóslani;
Nem oly föllelkesülő, büszke, fényes,
Mint a „Vitam-sangvinem” hajdani,
De meglepőbb, oly condra, piszkos éhes,
Cudar, csavargó, rongy, sehonnai -
Elámult a világ, s nem tudta senki,
Honnan kerülhetett e sok bitang ki.

Mert ily had nem terem minden bokorba!
Remek díszpéldány minden egy alak,
S mikor kiállnak együtt, harci sorba,
Ah, mily dicső falanxok, sorfalak;
Rovátkosan (mint a fésű, ha csorba)
Igazodik a sok süveg s kalap;
Aprója pockos, a nagyobbja csámpás,
Borittas arcuk fénylik, mint a lámpás.

És tagjaik: egész állatvilág;
Lúd-talp, ökör-térd, pók-has, légy-gyomor,
Vakand-szem, birka-nézés, kecske-láb,
Sertés-szakáll, bulldog-, kos-, majom-orr,
És medve-talpak, és más ily csodák;
Vagy, mintha szerszámból voln' egy szobor;
Motóla-kéz, löcs-láb, cséplő-karok,
Markukban enyv, szivőkben csak szurok.

Bőven foly a bor, és a had növekszik,
Csoportosulva nemzetek szerint:
Mellét düleszti a magyar s vetekszik,
Káromkodásban látva ős erényt;
A rác veszekszik; a tót hasra fekszik;
Cigánylegény civódik kényeként;
Oláh szeretne menekülni bajtól,
Mégbánja, hogy beállt, s búsongva gajdol.

Balázs is e sereg közé beosztva, -
S mivel le tudta írni a nevét,
Káplári rangra mindjárt fölmagasztva,
Átvette tíz legény vezényletét,
S vasútra rakva s két éjt átvirrasztva,
Meglátta Isztriának kék eget;
De benne nem soká gyönyörködött,
S otthagya tíz legényét, megszökött.

Majd észrevették, s a tenger fokáig
Egész csapat zsandár üldözte őt;
Itt víz alá bukott, úszott sokáig,
Utána ötven cső hiába lőtt;
És úszik egyhuzamban Anconáig,
Hol egy halásztanyán nyer új erőt...
- - Így mondaná talán el sok regény,
De kérlek, olvasóm, ne hidd, hogy én.

Tőlem ne várj kaland-okozta lázat;
Ha borzadályt kívánsz, vérbódítót,
Ha véred petyhüdt, hogy forgásba rázzad
Keress kötél táncost, cirkuszt, bitót;
Vagy nézz el egy Pesten építte házat,
S lesd meg, mikor potyog le róla tót,
S borzadj, ha tetszik ott; de e poéma
Nem izgató szer, és tintám se pézsmá.

Hősöm szökése nem vészes kaland volt;
Ő szárazon ment, s elment szárazon.
Ábrándozó bár, mégsem oly bolond volt,
Hogy vízbe szökjék hűvös tavaszon;
Várt alkalomra, mindent jól kigondolt,
Kijátszta a határőrt ravaszon,
S több szenvedés közt bár, mint ő remélte,
Szép május elsején Milánt elérte.

Tavaszipon, itt a tavasz hónapban,
Hol tél sem ölti föl hideg mezét;
Hol vigaszul, nehéz rabság korában,
Örök tavasz-sugár lövelle szét, _
S most, a szabadság újdun mámorában,
Mily május ez, mily fényes, tiszta, szép;
Természet, ég, föld, mind együtt szavaz,
Szívben, lélekben, mindenütt tavasz.

Lombardia már nem zsarnokát uralja,
És nem tiporják idegen hadak;
Verő napfényben úsz az Alpok alja.
Kígyózva fut lejtőin a patak,
S nem ront alá - miként költője dallja -
Völgy-útain fegyverzett zuhatag,
Mint annyiszor, midőn kincs- s kéjsováron
Ömölt be gót, sváb, osztrák e határon.

Itt a remény, hit, ábránd ritka perce,
Midőn kételyre minden fül siket.
Csak a dóm égre küzdő száz jegece
Marad magaslatán nyugodt s hideg,
Mikéntha szólna: üzd csak, üzd te messze,
Szegény nép, álmodat, míg tart hited;
Sok ily izgalmas órát értem én,
Tudom, hogy hervad el majd e remény!

Hanem ki félne, hogy jöhet csalódás,
Míg ajkain a kedves csókja ég?
Ki bánja, lesz-e fejfájás, vajúdás,
Míg tart a mámor s habzik kelyhe még?
Ki kérdi, mily jövőt hoz a megoldás,
Nem lesz-e többé pör, baj, gond elég,
Ki kétli, hogy szebb kor lesz vére ára,
Midőn szabadságért indul csatára,

Föl, föl tehát! Italia Unita!
El, dél-szigetre, mely még nyög rabul!
S ez édes eszme mindent elboríta,
Az ellenállás félve meglapul;
Egy pusztá jelszó országot hódíta
(Megért gyümölcs volt, mely önkényt lehull),
És a „vörösinges vezér” szavára
A lelkesült „ezer” hajóra szálla.

Hol Genua öble habot habra kerget,
Dühét mólók övéen tombolva széjjel,
Az ősz vezér a vágy-tüzelte serget
Ott lopja útra titkon, rejtve, éjjel;
Mélyen eltitkolá az úti tervet,
Nem, mintha nyíltan járna sok veszéllyel,
De fél, ha a helyőrség észrevenné,
Az is mind, egy legényig, őt követné.

Föl a vitorlát! És himbálva rengett
Útjára a *Lombardo s Piemont*,
S mikorra a pitymallat földerengett,
A kis sereg már nyílt vizen osont;
Balázs is a földélzeten merengett,
Képzelve fölkerest' a messze hont
Most útja attól messze elviszi,
De ez vezérli vissza, - úgy hiszi.

Negyednap Marsalánál partra szállnak.
Kijátszva Nápoly őrhajó-sorát.
Szicíliában ellent sem találnek,
Ki az voln' is, barátnál jobb barát;
Nápoly hadseregei csak szertemállnak;
Bosco vezér örül, ha táborát
El tudja vinni, míg át nem toborzzák;
Pár hét alatt övék a szigetország.

Volt kapkodás ott, fejveszett ijedség,
Egyik vezér bújt a másik mögött,
Volt várba várból futkosó követség,
Csak hadsereg nem, mert az szétszökött;
S volt Nápoly udvarában vad sietség,
Papok, kik átkozták az ördögöt,
S futó, menekvő, rémült udvaroncok,
Kik félve dugtak még el holmi koncot.

S volt lelkesülés, éljen, hurrá, víva!
A nép lerázta a fojtó igát,
Mint földühített bika, vérre síva,
S nem tartja többé vissza semmi gát;
Harc harc után tűzzel, vassal kivíva,
Vár vár után adotta meg magát;
Bosco maradvány-sergét visszahúzza,
S hódol Palermo, Messin, Syracuse.

Most át Calabriába, győzelemmel! -
Sergők növekszik, mint az áradat,
Egy-egy hazát hord keblén minden ember...
Dicső napok, magasztos pillanat!
Balázs előtt, vérmes próféta-szemmel,
Nápoly, Velence, Róma, mind szabad,
Képzelve száll mint gyorsröptű madár,
Nincs már előtte sem gát, sem határ.

Átszáll az Adrián, Alpok tetőin,
Hazája síkján s a Kárpátokon,
A Visztulának széltermő mezőin,
Át tengeren, pusztán és hegyfokon,
És szerte mindenütt Európa földin
Az eszme terjed, íge megfogán,
Szabadság napja süt minden határra,
S még muszka-földre is jut egy sugára.

Lát hősi népeket, jármot ledobva,
Szétverni elnyomóik vén hadát,
S egy szent ügyért, együtt fegyvert ragadva,
Kivívni a legvégső nagy csatát;
És ember embert többé nem tapodva,
Mindent igazság, mindent jog hat át.
S leszen szabadság, örökig menő...
- Hahó Balázs, van itt még bökkenő.

Van bökkenő; s míg hévvel ők buzognak,
Az ifjú had s az ifjabb ősz vezér,
S örülnek a holnapra várt tuzoknak
Van ki nem adja verebét ezér’;
Sok kishitű, kik csak lépést mozognak,
S nézik, ha nincs-e útfokon veszély -
Szóval, Balázs szerint, a sok filiszter,
A parlament, kormány s Cavour miniszter.

S míg ő legyőzné már a fél világot,
Ezek egyszerre azt mondják: megállj!
És tétlenül hever sergők soká ott,
Míg jön, nyakukra ül az új király.
S a harc helyett, miért szivők sovárgott,
Rest béke örvén nő a lomha máj,
Marad nyakán a népnek régi járma,
S eloszlik a rajongók édes álma.

Ott honfi honfival már meghasonlik,
Az agg hős búsan Caprerába tér,
Csapatja, mint jámbor nyáj, szertebomlik,
Lehül a hirtelen itáli vér,
Ki merre lát, mind százfelé iramlík,
Remény, dicsőség kurtán véget ér,
Kinek-kinek kijár félévi zsoldja, -
Balázs keservét most ily szóval oltja:

„Ó gyáva nép, ki félútján megáll itt,
Midőn kezében sorsa, fegyvere,
Nagy szóval ajkain világot ámít,
S ha tenni kell, annak nem embere:
Eredj, csinálj makarónit, szalámit,
Elkorcsosult faj, sok cudar here;
Nem féltek-e, hogy a Brutusok, Cátok
Átkot kiáltanak a sírban reátok?

„Dicső magyar fajom, neked ha adna
Ilyen szerencsés órát végzeted,
Ha néped egyszer így fegyvert ragadna,
Ledobva nyűgét, mit kény rávetett,
Ó harcra harcról bátran hogy haladna,
Nem nézne sok „mellétekintetet”,
Nem félne rémtől, s egyszer harcba szállván,
Győzelmi úton meg nem állna gyáván.”

Így búga hősöm, így sok honfitársa,
Kiket, mint őt, nemes vágy csalt oda;
Búsan verődnek Nolában rakásra,
Magyar szabadság törmelék hada.
Ó, hány fiú várt ott a nagy tusára,
Hány várta, hogy harsanjon trombita;
Ha csügged egyik, a másik vigasztal:
„Majd visszatérünk a jövő tavasszal!”

Szegény fiúk, ahogy tudtak, reméltek.
Várván az ébredés új tavaszát;
Mint jobb szelet leső hajós, henyéltek,
S hívék, hogy így mentik meg a hazát.
Balázs nagy álmai is visszatértek,
Szerelme is meglege vígaszt,
S ha fél, hogy elveszítheti Etelkét,
Egy gondolat megvigasztalja lelkét.

Mint a mesében - véli jóhiszemmel, -
Elátkozott leányt a túskevár,
Melyen keresztül senki törni nem mer,
S hol sors-jelölte mentőjére vár,
Míg ez betörve bátor küzdelemmel.
Varázs eloszlik, búvidő lejár,
S hű szerelem győz a veszélyeken
Így őrzí *atyja átka* őt nekem.
Nem rét virága ő (így üzte-füzte
Ábrándjait) hogy úton-útfelen
Letépje bárki s kebelére tüzze;
De bérci rózsa, ára küzdelem.
Most tőle sorsom messze, messze űz; de
Van egy talizmán, egy remény velem,
Egy édes emlék, egy szerelmi csók,
Az nem volt gyermeké: ő várni fog.

Ó, szép remény, hány bús szív szidva vádolt,
Hogy megcsalád, hűtlen vagy, kéjleány. -
Pedig hazugság, ő kért, esde, ápolt,
Ő csal magához, nem te jársz nyomán;
Nem vagy te kéjhölgy, aki únva ránt told
Kegyed, hanemha min-szívünk kíván;
S nem is kísér csömör, csak néma bánat;
Csalj százszor meg, százszor futunk utánad.

Így fut Balázs is, és futott hiába.
Jött Aspromont, s ügyök végképp bukott;
Sebet kapott öreg vezére lába:
S mankóra azzal hány szép terv jutott,
Hány nagy remény dőlt hirtelen dugába,
Hány édes álom „csillagot rugott”,
Valóra hány nagy álmodó virradt,
S a kis magyar had is hogy szétriadt.

És ment világra, aki merre látott;
Balázs maradt magára, egyedül,
Veszítve célt, irányt, hazát, barátot,
Állott meg útján ösvény s terv ne'kül;
Csak egy bálványa volt, mit még imádott,
S fájdalma most csak ehhez menekül,
Ebben központosul szív, lélek, elme,
Üdv, érzélem, remény, minden: szerelme.

Ha szórakozni könyvet vőn kezébe,
Költőt, kiben a bú megédesül,
Vagy a művészet csarnokába lépe,
Hol amit ábránd esd, mit szem becsül,
Mi eszményül tünt ezredév elébe, -
Szoborban, képben, mind megtestesül:
Ő mindenütt csak ábrándján merenge,
Előtte szebb, tökélyesebb Etelke.

Tassót ha olvasá: ő volt Lenora,
Ő volt Beatriz Dante édenében,
Guidót ha nézi, ő az Aurora,
Érette sír Petrarca énekében,
Tizián idilljein, Rafael egében,
Költők, művészek minden remekében
Egy arc, egy ideál mosolyg felé,
Azt látta, vagy - mindegy, - azt képzelé.

Ha bolyga Nápoly kékjittas határán,
A kék öbölnek zöldelő övén,
Sorrento szirtje közt, vagy Capri árján,
Hamvas Vezúv verőfényes tövén,
Avento zord taván s a Solfatárán,
Pompéjinek sírból kikelt kövén,
Ha Cumae, Bajae halmain bolyongott,
Lelkén csak a saját érzelme zsongott.

Ó, Bajae, Cumae! Ó szerelmi kéjek
Tanyái ti, hol a lég is buja;
Gyönyör, kéjalgás, lázas szenvedélyek
Két ezredéves élő tanuja! -
Mint karddal, ésszel, - vad harcos veszélyek
S ravasz kalmár zsugorgó alkuja
Árán - begyűjte kincset évek óta,
Élvezni mind partod csendjébe hordta.

Nem irigylem kéjhajhász gazdagoknak
- Kiált Balázs - kincsen vett élveit:
Nem, dél vidéke, kékét hő napodnak,
Mely zsibbatag-hideg vért fölhevít;
Nem vágyom én reád; el nem ragadnak
Érzéket izgató szépségeid;
Boldogságot lakóddal nem cserélek:
Nagyobb üdv vár reám, ha visszatérek.

Távolba csapkodó szerelme árját
Ekként fokozza ábránd, öncsalás
Így járja egyszer a Chiaja parkját,
Midőn mögötte egy „Hogy vagy, Balázs?”
Hangzik felé, s egy kéz megfogja karját.
- Ki az? Te vagy, Dezső? „Ki volna más?”
- Hol jársz itt? Utazol? Hozott az isten!
Hogy vagytok? hol lakol most? persze Pesten?

„Nem én, barátom; én megházasodtam,
S falun lakom. Csodálok úgy-e bár?
Hja, így van az, látod, lépen ragadtam,
Korsó is eltörik, ha kútra jár;
Más asztagát eleget húzogattam,
Szobalányt-mit az ember unja már,
S restelni kezdi lótni-futni szoknya
Után - nyugalmasb nős életre szoknia.

„De meg szerelmes, a bolondulásig
Az is vagyok; pajtás, nincs ily leány,
Nincs hét határban ily menyecske másik,
Fölkelne érte a holt is talán;
Tudom, ha látod, ínyed érte vásik,
Hát még ha látnád, mint én, pongyolán,
Mily melle van, minő gömbölyke térde -
Juhász-kutya lennél két hétig érte.”

- De mondd meg hát nevét! „Ó, aki lelke!
Majd elfeledtem. Pedig ismered.
Beszélt felőled: Réfalvy Etelke.
No, úgy-e jó falat, pompás gyerek?
Nem fáj fogad reá? Hanem mi lelt, te!
Egész elsápadtál!” - Csak a meleg;
Se baj; beszélj, mikor volt esküvőd?
Régóta ismered? mióta nőd?

„Nem messze birtokomtól a Tiszánál
Pár évig egy nagynénjinél lakott;
Az apja, az hírben kissé furán áll,
Mondják, hogy tűzre rossz fát is rakott;
Mit bánom én; biz engem nem profánál,
Lányt vettem el, nem a vén apjokot, -
Az esküvő, az most volt, pár hete,
S Nápolyba hoztam, mert vágyott ide.

„Amott lakunk, nézd, a Hotel di Roma...
Öcsém, itt édes ám a szerelem!
Mily levegő, mily tenger, mily aróma,
És mily menyecske! No de jer velem...”
S már vinné is Balázst körülkarolva.
S ez lép is egynehányt önkénytelen,
Majd hirtelen megáll: most rá nem ér,
Bocsássa meg... tán holnap; s visszatér.

Megy csendesen, nem kel ki önmagából;
Jár föl s alá, még lépte sem heves.
Olykor megáll, a messze vízre bámul;
Ki látja, azt hinné, hajóra les.
„Gyöngyház” morogja, s színleg fölvidámul.
„Ha leszakad, lesz más; nem érdemes
Búsulni érte,” - s kézzel rálegyint,
Szétnéz, megy öt lépést, s megáll megint.

De keble mélyén háborgó vihar dúl,
A „láncos eb” lelkében fölriad;
Érzelve torkát fojtogatja orvul,
Sírhatnék, csakhogy könnye fennakad;
A jégcsap is, ha nap süt rá, lecsordul,
De míg nem enyhül, nedve nem fakad;
Balázst kietlen dermedés fagyasztja,
De enyhítő könnyekre nem fakasztja.

Majd önmagára fordul vissza vádja:
- Szerettem-é mint férfi őt? Nem én. -
Bálványt faragtam, lelkem ezt imádja,
Ábrándjaimban istenné tevém,
S ím, más ez istent játszva földre rántja...
Ó, büntetésemet méltán vevém,
Nem sorsom üldöz, én vagyok rajongó,
Bolond, ábrándozó, mamlasz fajankó.

Csak férje volna más! - forrong agyában, -
Nem ily rüpők, lelketlen és sivár,
Kinek szívében egy-egy percnyi vágy van,
S szereti addig, míg reá sovár.
Az „égi lény”, kit én érintni vágyban
Alig merék, talán most arra vár,
Míg visszatér ez, és - hisz nemde férje -
Üdvét, mit ő hí annak, tőle kérje.

S most lássam e nőt? Nem, nem a világért!
Bár volna százszor ő az, nem megyek.
Dőréen futék testetlen ideáért;
Csalódtam; és most Tantalus legyek,
Rajongjak el nem érhető virágért,
Mit más nevetve tép le, s én tegyek
Olajt a tűzre, mely csak engem éget?
Nem, nem! kerülöm őt és e vidéket.

És a kelő nap már úton találja.
Rómába tér. A pusztult Campagna
Kiélt vidék életnélküli tája,
Kopár mezők, egy-egy ledőlt tanya,
Csatangoló pásztornép méla nyája,
Nagy multak elsötétült alkonya,
Letűnt dicsőség, lassan összeomló
Romok: kedélyéhez mind oly hasonló.

Elérte Rómát. Lábánál terüle
Az egykor büszke Urbs, most: holt gigász;
Korcs nemzedék mint légyraj dong körülé,
Világot kardja többé nem igaz.
Sem átka. És Balázs el-elmerüle
Mulandóság kódén; majd átcikáz
Szívén szerelmi kín; költői vágyat
Érez lobogni, míg ez is lebágyad.

Szeretne írni, oltni lelke szomját,
Költészet írástól a szív heged.
De fél érintni is szerelme romját;
Most írjon-e? midőn lázas beteg.
Midőn az önvád, bánat földre nyomják,
Dicsvágya meghalt, lelke csüggeteg,
Most szíve titkát a piacra dobja?
Nem, nem! saját keblét így meg nem lopja.

Kiállni, mint színész: „no jer, közönség,
Lásd hogy szomorkodom, nézd a pofám!”
Hogy érte tapssal vagy fütttyel köszöntsék,
S röhögjenek mint kárvallott kofán;
Titkolt szerelmét, mely előtte szentség,
Bírálja, méregesse e profán,
Ez a közömbös nép, vásári had: -
Ah, ily szereptől lelke elriad.

S mi haszna írni? Légy bár Dante, Tasso,
S Petrarca bűvös húrjait rabold el
Fejezhetsz-e ki annyit, mint csak egy szó,
Mit ajk az ajkon lágyan súgva mond el,
Ha szív hevül, szem éget, ajjak izzó,
S mult és jövő, csalódás, bánat, gond el-
Feledve mind, s tiéd a szép jelen...
De én - enyém csupán a gyötirelem.

Így tépi lelkét s aztán mégis újra
Enyhet keres pár rímben néma búja.

*

Merre jártam, mit kerestem
Messze földi pályán?
Hírt, szerelmet, mely csalókán
Tűnt föl, mint szivárvány.
S leltem: tört reményt, lezsibbadt
Önbizalmat - hajja,
Balga, dórét így nevet ki
Sorsa víg kacajja.

*

„Ej, szerelem!” szól vén korunk „oka
A vér fölöslege s nagy hófoka
Csapot reá, hűtőt neki!”
- Hideg ész, haj, hiába küzdesz,
Anyagiságod bármeddig üzd, ez
A szív tüzét nem oltja ki.

*

De telnek hónapok. Szívseb begyógyul.
Az ész uralmat ül a bú felett. -
S olvasni kezd, előbb vigasztalóul,
- Hogy őrrjön valamit a képzelet,
Mely, mint bomlott malom, mindegyre fordul -
De majd a tárgyba is belészeret,
Ős Róma élte napról-napra jobban
Érdekli őt, s Tacitus, Mommsen, Gibbon

Forog kezén, s Machiavelli, Guizot;
Kutatja, Róma mért s hogy dőle meg?
Erkölcse vész-e s dorbézolva hízó
Puhult polgára a harctól remeg?
Vagy gőg miatt lőn túl magába-bízó?
Vagy megfulasztá zsírja, a „tömeg”? -
S míg a romok közt így tűnődve jár,
Latolja, mily jövő várhat honára.

Róma bukott, mert senki sem szerette,
Nem volt többé hon, édes „patria”;
Eggyé nem eszme, csak vak sors kötötte,
Polgára volt sok, ám kevés fia;
Nőtt gyomra, szíve nem; mohón megette
Amit benyelhetett, mint rest boa; -
De nép, ha, teng csupán s nem lelkesül,
Nem teng sokáig, mert megsemmisül.

S ki tud hevülni, és ki tudja jobban
Szeretni, mint mi, a hazát, ha kell?
De csak - mikor tetőnk már lángba lobban, -
És így tovább... Hiszen mért mondjam el
Mit még Balázs elgondol e napokban,
Míg újra egy vezérötletre lel;
S mivel kalandvágy, harci kedv kiége,
Vesszőlova lesz most: a munka, béke.

Eszményvilágban, úgymond, eddig éltem,
Ábránd után magam balgán törém;
Szerelmi üdv, dicsőség, harci érdem
Mosolyga rám s más ily csalóka rém:
De, hála isten, józan útra tértem,
Az életet jobban megismerém:
Dolgozni kell, nem égből várni mannát,
Sem mult időkről zengni bús hozsannát.

S most azt hivé, tovább üzvén az eszmét,
Hogy túlhaladt az ábrándok korán.
Hogy úttalan többé nem tévedez szét,
S előtte biztos a cél és irány:
Mint aki azt álmodja, hogy föleszmélt,
S tovább haladva szép álmok során,
Úgy érzi s tudja biztosan, hogy az,
Mi *most* következik, már mind igaz.

Hisz hol van oly jeles föld, mint hazánké?
Van érce, fája, búzája, bora;
De közjólétet munka fejt csupán ki,
Korunk a nemzetgazdaság kora.
Így szól Balázs, s Adam Smith, Carey, Blanqui
S Roscherre tér az olvasmány sora:
Ezek tanítanak meg, mi a való,
Egyéb rajongás, álnok és csaló.

S most ökonóm-szemmel néz a világra;
Nem érdekes előtte Róma már:
Csak multja van; volt, nincs: lehullt virága,
Talajja kimerült, a föld kopár. -
Miért maradjon itt? Még élte drága,
Még egykor otthon órá munka vár.
Miért merengne itt e letarolt
Itálián, mint holmi Childe Harold?

Ó, Childe Harold - kiált Balázs - te lázas-
Beteg fiú, beteg kor szültje te!
Hős, akinek tered nincs hogy csatázhass,
Szenvedsz, mivel hazád *nem* szenvede;
Bolyongsz, hogy pusztuló népet találhass,
Mert a tied nagy, boldog, büszke, de
Unott szíved izgalmat, bút keresvén,
Jajongsz Velence, Athén, Róma estén.

Így bolygok én is, számkiűzve szinte,
Ábrándozás csalt engem is tova;
De mégis boldogabb százszorta, mint te,
Van cél előtttem: kis hazám java;
Téged kietlen fájdalom hevíte,
Engem dologra int lelke szava;
Te pusztulást kerestél és romot,
Engem tanítson tette zöld honod.

Jer, Albion, taníts hazát szeretni,
Nem nagy szavakkal: tettel, igazán;
Nem életmet vakon kockára vetni,
De munka által szolgálnom hazám;
Mi haszna Don Quixotte-harcot követni?
Korunk fegyvere a gyár, gép, kazán - -
S ez eszme érik, hősöm, hűbele,
Londonba aztán útra is kele.

Sietve készül, gyorsan menni óhajt,
Örül, hogy e romoktól menekül,
Hogy e papok fészket s e korcs, bigót fajt
Elhagyva egy szebb hon felé repül. -
De amint vízre száll, s a távozó part
Mögötte a tengerben elmerül,
S Tivoli ormát a szem elveszíti,
Kéblét fájdalmas érzélem feszíti.

„Isten veled, Frascati, Róma tája,
Szép félsziget, te második hazám!
Ép volt ifjúim lelke ideálja,
Midőn oltáraidra elhozám.
Isten veled most, ábrándom hazája,
Izgalmaim, csalásom tanyája,
Víg harci kedv, rajongó képzelet,
Bohó remény, dicsvágy, Isten veled!”

S hajójuk a habot hasítva szántja,
Nyomán barázda csillog végtelen -
Balázs sokáig néz, néz; - majd kirántja
Magát ez andalgásból hirtelen,
Fölpattan és daccal mintegy lehányja
A bút, mi elfogá önkénytelen;
Beballag a szalonba, szóba áll
Pár utazóval, akit ott talál.

Marseillet, Gibraltárt, Cadizt éri útja,
De meg sem áll (más célja most neki),
Míg a Temzén a vén Towert nem gyanítja
Füstös homályból barnán tűnni ki.
E zürbe ott magát beléhajítja,
Árját, mint úszó a habot, szegi,
El-elmerül, de ismét boldogul,
Jár-kele, figyel, tapasztal és okul.

Azaz okulna, hogyha arra volna
Születve, hogy „szakférfiú” legyen,
Ha hajlamával „business”-hez hajolna,
És volna benne mérték, súly-egyen,
Ha lelke addig is nem kóborolna
Merengni messze völgyön és hegyen,
Ha elveit praxisban is követné,
S míg célra küzd, az eszközt nem feledné.

De míg bejárja Britthon csodaföldjét,
Hisz látja, látja a szántást-vetést,
Csudálja a dús rétek halma-völgyét,
Alag-csőves mezőt, rét-öntözést, -
De inkább nézi a táj üde zöldjét,
Mint holmi részletes berendezést;
Nem bánja csínja-bínját, azt szeretné,
Ha így honába készen áttehetné.

Gyárakban, dokkban szívesen barangol,
S ráfogja, hogy zajuk „kedves zene”.
- Lám, így csinál vasból aranyt az angol,
Így változik gyémánttá kőszene!
S ilyenkor vágya messze elcsatangol:
Nekünk is otthon így s ez kellene,
Dokk a Dunán, gyárak, sokféle gőzgép,
Akkor mi is lehetnénk ily dicső nép.

S mint London változó derű- s homálya,
Az élet árnya s fénye úgy suhan
Vegyest előtte: kincsek garmadája
S koldúsból együtt és szomszédosan;
Dús tárlatoknak millió csodája,
S nyomor, piszok, bűn a külvároson;
A Hyde-park bűvölő sok büszke szépe
S odább a Southwark satnya, kósza népe.

Nép, kiknek e földön nincsen hazájok,
Gyárban nyomorgják át az életet,
Nyirkos lakokban, hol kór, fene, tályog,
Rongy, gaz, gyerekjaj, inség, bűn ered,
Hol a sötét tudatlanság kóvályog,
S nem kapni sem igét, sem kenyeret,
Nincs egy derült sugár, se cél, sem eszme,
S hőmpölyg az ember egy tömegbe veszve.

Hol, mint fövény viharban, elsodorva
Elvész az ember, nincs név, nincs egyén,
Mint a salakvas, egy torz tömbbe forrva,
Torlódnak egymás hátán és hegyén;
Ha egy kihull is, nincs miatta csorba,
A többi összetorlik könnyedén,
És nem marad se híre, sem hiánya,
Kipusztul, elvész: nincsen aki bánja.

Balázs ilyféle eszméken borongva,
És Mill-Stuart s Proudhon forog kezín;
Tűnődik a földrente, tőke, munka,
Túlnépesülés nagy kérdésein;
Megúszható-e ez, vagy elbukunk a
Társadalmi özönvíz mélyein.
Olvas, tanul, hogy nyitját megtalálja,
S minél mélyebbre néz, csak nő homálya.

Nagy tenger ez. Mit rejt lenn rémes alja,
Nem látja szem; titkos, mint a jövő.
Ha olykor egy vihar föl-fölkavarja,
Sok ismeretlen titka színre jő;
Rémserge egymást ott lenn tépi, marja,
Csak a vész napjain bujván elő...
S Balázs megáll a partokon figyelve,
Míg sorsa fordul, s másra tér figyelme.

Negyedik ének

*Születünk fog, haj és illúziók nélkül;
meghalunk fog, haj és illúziók nélkül.*

Bejártam a Kárpát sok büszke bércét: -
Ó, szép az út, nem fáraszt fölfelé;
Vágy edzi a feszülő izmok ércét,
Csábítva új meg új táj tűn elé;
Az arc hevül, a szem sugárzva néz szét,
Túlhágva erdön, mely körét szelé;
Ormok legét keblünk dagadva issza,
Ki nézne a sikamlós útra vissza?

Egy-egy kövecs lehull: ki néz utána,
Hogy merre gördül s ott lenn hol vesz el?
Szirtomladék közt, meredély fokán, a
Test átsikamlík, láb bizton szökel.
Veszélyt, ha túl van rajta már, ki bánja?
A cél olyan szép s oly igen közel!
A ritka légben a szem is hibázik,
S a messze csúcs olyan közelre látszik.

Hanem *le!* A fáradt test félve zökken
Csukló inakra; léptünk ingatag;
Szemünk a mélybe lát és visszahökken,
Az út sikamlós, nyirkos, omlatag;
Baljóslatot látunk a görgetegben,
Mely lépteink elől alászakad;
Alig vehetjük észre, mit haladtunk,
S a völgyi nyughely messze még alattunk...

De - „mit nekünk ti zord Kárpát!” Ne járjuk
Kopár követ. Gyerünk alföldre le. -
Ihol, Balázst is éppen ott találjuk,
Nem harci kedvvel, más tervvel tele:
Mert más világ lett, amióta láttuk,
Hazánkra is jobb nap derült vele,
A fecske, gólya vígan visszajöttek,
Fészkökbe tértek a rég száműzöttek.

Balázsnak is megnyílt tehát hazája,
Fátyol fedé őt, mint a multakat.
Örömmel tért haza. Higgadt dagálya,
Lelkét, mint a kövecskét a patak,
Idő s út megcsiszolták; büszke pálya
Nem csalja, harcért keble nem dagad,
Mert béke, jólét, tőke, munka, bér
Forog fejében, nem harc és babér.

Ó, látta színterét a nagy tusának,
Hol lételért küzd nép, család, egyén,
S nem jósol könnyen nagy reményt honának;
Nem mondja, hogy nincs párunk földtekén.
De örvend a kiegyezés korának,
Hogy önura lőn a magyar megén’,
S csak rajta áll, hogy a sorstól kivájja
Üdvét - im nyitva a küzdelmi pálya.

És vállvetett, serény munkára számít,
Buzgalmat vár, nemes szándékba’ hisz;
Mosolygja a rajongók dőre álmit,
Ő nem csudákba, min-karunkba’ bíz’,
És szidja a poézist, mely csak ámít,
Nemlétező ábrándvilágba visz,
Fölháborítja szívünket, fejünket,
De a konyhára nem hoz egy fityinget.

Bejárta Európát; vénült, tapasztalt,
Nagyvárosoknak végigélte minden
Élményeit; csatangolt Párizs aszfalt
Boulevardjain s a szép „unter den Linden”;
Mézze bizony nem egyszer mérget is falt,
Puhult erőben, halványula színben...
Mindegy, - most kedvvel jó hazafele,
Nem az, ki rég, de most is hűbele.

Ifjú szerelmét, azt feledte régen,
De pót-szerelmet lelt itt-ott: olyat,
Mitől ráncot ver a szem síma vége
S az ifjú fej levedli a haját, -
Kívül ép, mint tojás, de záp a széke,
Bódít mint szesz s nem oltja szomjadat;
Éva almája, de vacsoráz az íze,
Éden, de a szomszédja: Lindewiese.

Nos hát, alföldi buckákon, fenyéren,
Hol útat a homokdomb elnyeli,
Rövid szekéren s három friss egéren
Az olvasó őt újra fölleli; -
Szép őszi dél van: a posványos éren,
Mely a határt kanyargva átszeli,
Bibic-csapat kel, vijjog, szerteszéled,
Azonkívül sehol sincs semmi élet.

Körülte nincs. Hanem benn lelke mélyén
Friss életet nyer a kihalt vidék;
Sok gyermekemlék átvonul kedélyén,
Bár évekig remény, ábránd fedék;
E domb, ama tölgy, melynek terebélyén
A csókafészket egykor ők szedék,
E szárcsa-tó, amott a Tisza menti
Fűzes - mind jó barátjaként köszönti.

Majd újra áttör a szív e regényes
Vonzalmain a nemzetgazda-ész:
Mily elhagyott tanyák, minő szegényes,
Hanyag gazdálkodás, bármerre néz!
Ah, példa kell itt, bátor és erélyes,
Reformok, gépek, munkás gazdakéz, -
Hej, hogyha ő nagybirtokos lehetne,
Most mennyi hasznost, mennyi jót tehetne!

S vággyal repülve száll előre lelke;
De a ló nem repül, alig halad;
S a szétcsapongó vágycsák játszi serge
Fáradva, röptiből alábblohad,
Mint légyraj, amely oszlopban kerengve
Vonul velök s megint el-elmarad,
Míg végre a szekérre ül körül,
Balázs is hallgatásban elmerül.

Úszó ökörnál szétkuszálva hosszan
Terül a pusztán, mint tépett lepel;
A nap hanyatlík, csendesén lecsusszan,
S eget, mezőt szürkés homály lep el;
A néma csendben egy fűszál se moccan,
Csak néha pár csörgő-ruca csap el
Fölötte - ő vadász-élvekre gondol,
De hűl az est - egy pár gombot begombol.

Rég volt biz az, midőn ifjúi teste
Fáradni, fázni még nem lankadott,
Midőn övig vizet gázolva leste
Vadlúd csapatját, félénk kócsagot,
S egy jól talált gém ív-körű leste
Gyönyört, szívének izgalmat adott,
S ha szíjra fűzve táskáján cepelt
Pár vén kacsát, már vágya mind betelt...

Majd feljön a hold rézvörös nagy üstje,
S Balázs meglátja falvát: egy marok
Kis putrit; a tőzegtűz lomha füstje.
Elhordva bűzét messze, áporog, -
De a Tiszának megsárgult „ezüstje”
Még duzzadozva köztük háborog,
Tükrén rabolt zsákmánya fut suhogva:
Nád, deszka, házfedél, zsup, szénaboglya.

Alább a nép kifogja mind ez *áldást*, -
„No lám, mily élénk forgalom; pedig
Mennyit kell hallanunk a szemrehányást,
Hogy a magyar nép nem kereskedik!”
Gondolja gúnyosan Balázs. Hanem mást
Beszél kocsisa most: komp és ladik
Kikötve a tulsó parton nyugosznak,
S révészeik túl, csárdában boroznak.

Ordítani hát - és tűrni s újra várni!
Kurjongatásra néma éj felel;
Távirda nincs, policemant sem találni,
Ki a zavart bölcsen intézze el; -
No szép kilátás ott saslódva hálni!
Ah, végre egy hang: „Hó! ki az? mi kell?”
- Így sok beszéd után és hármas áron
Áthordja őket egy pár honi Charon.

És bátyja otthon ölelő karokkal
Fogadja a várva-várt jövevényt;
Kínálja papramorgóval, borokkal,
Hoz friss cipót, hideg kolbászt, lepényt;
Aztán pipát tölt rátermett marokkal,
Asztalra helyez egy öblös edényt,
S pipázva, iddogálva is vegyest,
Beszélgetés között eltelt az est.

Másnap Balázs szétnéz az agglegényes
Tanyán; ah, mily kietlen, idegen!
Kongó szobák, kis ablakok, szegényes
Bútorzat, régi puska egy szegen.
Nagy sárkémence (ő a gőzre kényes),
Könyvtár gyanánt naptár lóg zsinegen,
Bűzhödt cselédház, füstös konyha, pitvar,
Gazos kert, rongyos ólak, sáros udvar.

Ásítva ácsorognak jobbra-balra
Pár vén agár s néhány lassú cseléd,
És bátyja szidja - borsót hányva falra -
Kinek kezét, kinek lábát, belét,
Vagy „béle istenét”: „Hopp, erre-arra!
Kész lesz-e minden, lesz-e jó ebéd?
Sok renyhe nép! Holnap mind elcsapom.
Nem mondtam-é: ma lesz a névnapom.”

S valóban gyűlni kezd üdvözetére
Egész vidéknek színe és java.
Első, ki már korán reggel betére,
A peckes agglegény: Horpasz koma,
Ő a vidéki ifjúság vezére,
Ki mindenütt, csak otthon nincs soha;
Magát s lovát a környék tartja ki, -
Utána meg jön mindjárt Szij Muki.

Muki kemény fiú; de most baj érte,
Gyengélkedik szegény, köhög, beteg:
Egy bácskai legény jött a vidékre,
Mulattak együtt, volt egy kis petek,
Megettek gyertyát, lőport, szösz, de végre
Amaz - valódi bácskai gyerek -
Ólomgolyókat is kezd nyelni sorra;
Nyelné Mukink is, ám torkára forra.

Jön Vermes úr is, rozzant vén batáron,
Mely szíjrúgóin erre-arra hintál:
Ő legnagyobb úr ott vagy tíz határon,
Csak pénze nincs, mert mindig nagyba fundál,
Termésit el nem adja semmi áron,
Számítja szüntelen, hogy ára mint áll,
Örökké háborús hírben bizik,
Míg vermeit megrontja a zsiszik.

Egy percre majd Szikár úr is behajtat:
Őt százfelé száz dolga kergeti:
Ügyvéd s kupec: vesz, ád, perl, végrehajtat.
Mondják, hogy a zsidót is rászedi,
Megcsal, ha bír, s aztán szid, hogy *te* csaltad;
A hír sok cifra dolgát hirdeti;
De, bár gyalázzák, s megvetik titokba',
Tűrik maguk közt, mert pört dob nyakokba.

S most egyik a másik nyomát taposta;
Ki önkényt jön, kit hajt a szél s eső;
Sok jót kívánó Marci, Jóska, Pista
(Köztük Etelke férje is, Dezső);
Majd jönnek a pap, rektor s holmi kosta,
Egy pár cigány is, névnapot leső:
Így egyesülve alkot szép egészet
Tiszazugban a tudomány s művészet.

És jöttek, ámbár lassúbb kényelemmel,
Tiszánk mentének ős alakjai,
Minőt az ember messze földre nem lel.
Erő, egészség prototípjai;
Gyönyörűség csak rá is nézni szemmel,
Hogy megtömik dolmányát tagjai,
Mily domború mellű, arasnyi vállú,
Boglyas, de vasfejű, borzas szakállú.

E vasfej a fokoscsapást kiállja,
És éppen oly kemény, makacs belül;
Új eszme vagy reform nem ideálja,
Nagy ügy legyen, miért ő felhevül;
Előbb az eszmét jól belépipálja
Magába, rajta hosszasan elül;
Nem rest, de biz nem is izeg-mozog,
Nem nyargal elv terén, csak úgy kocog.

Nem gőgös, arra nem kevély, ha gazdag,
De büszke rá, hogy *úr*, bármily szegény.
Csak úgy beszél magáról: „Mink parasztok” -
(Pedig nyomán a sujtásos legény);
Nagy címre nem vágy, mert az drága maszlag,
S gúnyolja is, de szíve rejtekén
Örül, ha Pesten pénzét szórva-szórja,
Hogy érte a pincér nagyságosolja.

Különben otthon eltanyáz magában,
Az ősi földet szántja és veti;
Panaszkodik: sok pót-adó nyakán van,
De megfizet, ha nem kerülheti;
Izgágaság nincs a véralkatában,
Szociológ ábránd sem kell neki;
De, bár nem elvből, sem tapasztalásból,
Hú forradalmár ő, merő szokásból.

Nagyapja, apja, másfél század óta
Mind nagy kuruc volt, s erre ő hiú;
Hozzá szokott, s - quo semel est imbuta,
Servabit testa odorem diu;
S mikor fülébe sír egy régi nóta,
S elönti keblét titkos honfi-bú,
Úgy elkáromkodik a szent honért, -
Talán maga sem tudja, hogy miért.

S névnapra ott még számosan begyűlnek,
S aztán elékerül sok jó ital,
És fölriad - midőn beléhevülnek -
A „jaj be huncut” és a többi dal;
Nem nagy gyönyör biz ez zenészi fülnek,
Egy dúdol, a másik nagyot rivall, -
De bár a bass el-eltér a primótól,
A honfiérzelem sokat kipótol.

Balázst ölelgetik, nap hőse köztök,
Kikérdezik, kört alkotnak körüle:
- Az angolok hát úgy-e nagy különcök?
- Hát a miniszter gyapjús zsákon ül-e?
- Jó-é a plumpudding, a whisky, böfösztek?
- Calaisig a nagy tunnel sikerül-e?
- Hozott-e bicskát s más efféle cikket?
- Miféle játék az a híres cricket?

Közben meg „kabai asszonyt” idézik;
Egy-egy kvaterka bort beöntenek;
Aztán egymás keserveit tetézik,
Jogeljátszás miatt kesergenek,
Az elvesző hazát búsulva nézik,
Forognak ajkukon az „istenek” -
Majd szétoszolnak: pár dalol s iszik,
A többi meg vitáz vagy ferblizik.

Balázsnak oly visszás most e multság,
S emléke össze-vissza eltűnődik:
Ó mennyi öserő, de mennyi vadság!
Eszébe jutnak a szép szende ladyk,
Az angol estélyek, nemes szolídság,
Imádkozással kezdődő ebédik,
Az illatos teák, csendeske whistek,
Beszédes ajkú, kedves, csacska missek.

S borát csak úgy színleg érinti nyelvvel,
Kérdéseikre nem felel sokat;
Elméje terhes újítási tervvel,
Szervezni kell e társaságokat,
Alkotni kört, komoly cél s józan elvvel,
Nemesb irányú multságokat,
Nem tudja még hogyan - de bármi jobbat:
Felolvasó estélyt vagy vándor klubbot.

Hanem midőn zaj, láрма csendesülve,
Uralmat nyer hegedű, cimbalom,
S már hangszerével csaknem összenőve
Méláz el a cigány a bús dalon,
S szeszélye, kedve most dalt dalra szöve,
Zokogva sír húrján a fájdalom:
Balázs szívébe is mélyebbre járt
E hang, mint bármilyen Hayden, Mozart.

Ó érzi, mint el tudna andalodni
E ringató érzelmen hosszasan.
Egész lelkével a dalhoz tapadni,
Beszívni azt, gyönyörtől ittasan;
De nem felejtí, hogy ki kell ragadni
Lelkét ez álomból, mely átkosan,
- Bénítva tetterőt, bágyasztva testet -
A magyar jellemen mint rozsdá tesped.

És majd nagy elveit hirdetni kezdi,
Bejár falut, határt nemcsak *hetet*,
De lelke buzgalmát hiába veszti,
Nem kezdenek biz ők új életet;
Ez biztató szóval tovább ereszti,
Amaz mosolyogja a nagy terveket,
S ha pár rajongó mégis lelkesül,
Az mind olyan, kit épp ő nem becsül.

Meg másba kezd: a nép számára tervez
Tanegyletet, de népe szétszökik;
Népkört csinál, de abból mokra kör lesz,
(Nem kell az ige, közföld kell nekik);
Gátat kezd a Tiszán, s gát nem, de pör lesz;
Népbankot állít, azzal megbukik;
Beszél, vitatkozik, s a honfi puffot
Csak úgy leszidja, mint a régi copfot.

S ha fárad járni-kelni mint zarándok,
Ír Pestre cikkeket, röpiratot;
Gondolja, más se kell, csak tiszta szándok,
Mond dolgaikra nyílt bírálatot, -
S bár azt hívé, ezzel senkit se bántott,
Egy reggel aztán arra virradott,
Hogy nem maradt nevén egy csepp becsület,
Hóbortosnak tartja mind a kerület.

S gyanú is lengedez: vajon mi végett,
Mi titkos céllal teszi azt vagy ezt?
Hol egyszer félreértés fúra éket,
Nem tágul az, hanem hasít, repeszt:
Balázs megúnja végre a vidéket,
Hol ennyi buzgalmat hiába vesz,
Hiába küzd, célt semmiben sem ér,
Otthagynak daccal őket, s Pestre tér.

Ah, más az élet itt! S elnézi telve
Gyönyörrel, a kőpartba tört vizet,
Az ifjú Pestet, „mely bizton ölelve
Nyujt Corvin agg várának hű kezét”.
Új partsorát, mely a habból kikelve,
Néz pruttya nénjével farkasszemet,...
- Kelet s nyugat, mult és jövő, vegyest:
Szép vagy fonák arcoddal, Budapest.

Oly szép - ha nyári napnak tiszta regjén
A fölkelő fény a Gellétre tűz,
S sziklái száz rovátkáján, üregjén
Sugarat árny, sugár meg árnyat űz;
Fenn a királylak csillogó üvegjén
Vakítva gyúl ki a virradti tűz;
S alant is a Duna sík tükriben:
Mert hab, hajó ember, még mind pihen.

Szép, őszi estén, túl a Vérmezőre
- A vár kicsorbítván a tág eget
Mint szaggatott papírt - pihentetőre
Lecsúszik a nap a bástyák megett;
Árnyék takarja a tabáni póre
Partot (e brouweri részleteket),
S a cikcakkos, sötét árnyékba rejtett
Körrajz homálya annyi szépet sejtet.

Száz lámpa, és alatt vízképi mása,
Rezegve függő tüzes szalagok,
A *Fecske*, *Hattyú* röpké villanása,
A siklónál lekúszó csillagok,
A holt morajt átböngő ordítása
Egy vontatónak, mely pöfög, lohog,
Hosszú uszályal... Eltűnődve rajta:
„Csak mind magyar voln’!” szól Balázs sóhajtván.

Ó, ha magyar voln’ e friss tett-erő,
E fürge nép, mely itt sűrög-forog!
Hogy épül gyár, malom, egetverő
Kémények, új és büszke házsorok;
Hány vállalat kel, hogy nyer a merő,
A pénz nem is cseppen, hanem csorog;
A vérkeringés élő, friss, sebes,
Hogy aki látja, lelke is repes.

Bank, társaság, egylet nő, mint a gomba,
S Balázs örömmel mindezt élvezi;
Belévegyül az élénk mozgalomba,
Hisz a hazát dicsővé ez teszi;
Külföldi tőkék jönnek forgalomba,
Franc, belga, angol meg se kérdezi
Kinek, mi célra, mily pénz s mennyi kell; -
Szilárd s korlátlan a magyar hitel.

Szegény Balázs! Őt a közügy vezérli.
S nem nézi, hogy más ember úgy tesz-e;
Hanem maga felé hajlik keze;
De míg bizalmát szerteszét fecsérli,
A többi honfinak van ám esze:
Bölcs ember a közjót ugyan beszéli,
S Balázs hányódva köztük össze-vissza,
Most kezdi látni, mit rejt a kulissza.

Lát álnok és irigy bújósdi-harcot,
Szent cél alá dugott önérdet,
Lát bókolást, sok szemközt nyájas arcot,
Ki most gyalázta egymást hát megett;
Mit bánnak ők sikert vagy közkudarcot, -
S míg ajkok országos célt emleget,
Kezet fognak még az ördöggel is,
Ki bánja a hont, bár meggebed is!

És lát - de sokkal többet látni képzel:
A sok nagy ember mind hitvány üzér,
Az államférfit megvehetni pénzzel,
S még ára is szabott, hogy mennyit ér;
Mi haszna lelkesül és küzd vitézen
A közlegény, midőn gaz a vezér?
Honszerelem, becsület hova tűnt el?
Megette egy százgyomrú szörny: a swindel.

„Ilyen kezekbe jut hát népem üdve?
Ily konclesés-e önkormányzatunk?
Ó, hol van egy Mátyás király, hadd ütne
Vaskarja közbe, míg javulhatunk!
Európa forr; körülünk zúgva, küzdve
Váj medret más nép, csak mi poshadunk:
Hol van, ki a veszélyt majdan bevárja,
Ha túlcsap gátjain a népek árja?”

S vihart, veszélyt Balázs, mélyen tekintő
Képzelve által, százszorozva lát:
Így vesz fajunk s helyén a hont elöntő
Jött-ment kalandorok vernek tanyát. -
Kis népet elnyel a nagy; a jövőndő
Csak a nagy törzseké. - S Darwin tanát
Olvasva búsan, lelke elfogul, -
„Ah, jobb nekem: negotiis procull!”

„Ha volna mennydörgő szó, hogy kiáltsam:
Hazám, vakard le ez élődsi fajt!
Ha voln’ erőm, hogy álarcuk lerántsam!
De egy kiáltó szóra vaj ki hajt?
Ó, jobb nekem falun, ahol ne lássam
E rút üzérkedést, szennyes zsibajt,
Hol a szó tán szilaj, de nem fanyar.
Tán nyers, de nyílt, hű és talpig magyar.”

Eszébe jut vidám ifjonti kedve,
Mikor palack közt, boldog részegen,
Minden pohárra „egy-egy seb heged be”.
A bánat félretéve függ szegen;
Baráti körben, gondokat feledve,
Hol ember embertől nem idegen,
Hol bízva nyujthatsz még baráti jobbot...
- Az élet, ó százszorta boldogabb ott.

Jön egy levél: névnapra hívja bátyja.
S a gyúanyag kedélyében kilobban.
Ragadja képzelődés, csalja vágya,
És indul, és a névnapon betoppan:
„Fiúk, ím egy hajótörött - kiáltja -
Ki nem keres már kincset a habokban,
De partotokra tér nyugodni vissza...”
S pohárt ragad, körömcseppig kiissza.

„Éljen Balázs, éljen!” kurjant rekedten
Pár kótyogós, ki mindent éljenez.
S Balázs vigadni kezd, mindent feledten,
Iszik, nem bánja, bármi vége lesz!
Dezső is ott van, s szembe ülve ketten,
Sok régi jó tréfát újít fel ez,
Sok régi emléken kedvök derül,
S buzdítva egymást, isznak emberül.

„Hanem, Balázs, te szörnyen büszke lettél”,
Morog Dezső úgy pipaszár megett;
„Mióta itthon vagy, felénk se jöttél,
Pedig az asszony gyakran emleget, -
Nápolyban is, tudod, hogy ottfeledtél!
No hisz leszidtunk akkor tégedet...
Hanem tudod mit: egy jó ötletem van,
Gyer most, Etelkét lepjük meg titokban.”

Balázs fölrebben a szó hallatára,
Már arca ég, szikrát lövell szeme. -
Mint bűváltól a mágusz szavára
Föltámad a halottak szelleme
Mit eltemetve már szívébe zára,
A rég nem ízelt mámor szilaj árja
Most fölriasztja félig elfeledt
Érzelmét. - „Jó, hát megyek veled!”

Kocsira ülnek. A szép csendes alkony
A bor hatását gyorsan érlelé;
Dalokkal a kiduzzadt nedves ajkon
Vígán haladnak a tanyák felé,
S mikor betérve, át a nyárfa-parkon,
A bricska fölrepül a ház elé,
Hol őket a folyson Etelke várja:
Már lábok a hágcstól alig találja.

Etelke, a nő, - már nem a növendék,
Nyulánk leány, kit ő hímezve lelt,
Csak a nagy kék szemek a régi szendék,
De arca gömbölyű, alakja telt;
Nem sejti, hogy ki e garázda vendég,
S döbbenve ad szemeinek hitelt,
Midőn figyelmesen nézvén Balázstra,
Ráismer e földúlt, féltorz vonásra.

Egykor szerette, lassanként feledte.
Aztán Dezső jött, szíve változott.
Aztán a néni nyomdokát követte.
Rendezte házát, s nem ábrándozott:
A régi érzést újabb gond befedte.
Új élte új örömöket hozott,
Elfoglalta bölcső, ház, kert, tanya:
Nyugodtan élt a boldog nő s anya.

Dezső szerette lobbos szenvedéllyel,
Legtitkosabb kívánságát kileste;
Olykor ha sérté egy-egy vad szeszéllyel,
Meggáta mindjárt, és kegyét kereste;
Vezeklő arccal, könnyű, víg kedéllyel,
Bocsánatát tréfával, csókkal esdte;
Ki-kirugott; de aztán szánta-bánta,
Szilaj, de szíve jó volt, s nyílt iránta.

S Etelkét régi emlék nem kísérté;
De volt Balázsról tiszta nimbusza,
Csapongó lelke vágyait megérté,
S egy-egy sohajt is érte áldoza;
Mit a szív átélt, nem lesz az nem-éltté,
Bár más idő más gondokat hozza,
Etelke érzé, hogy Balázs kerülte,
Sejté okát, s ezért is csak becsülte.

Ki tudja: tán ha sorsuk mást határoz.
S másként találkozik e méla pár,
Csendes magányban, hol perc perc után hoz
Emléket, érzést, s a múltért sovár
Szívet rokonszenv csalja a hinárhoz,
- Ó a rokonszenv síma szép hínár -
Ki tudja, mit rejt egy perc félrelépte...
De a hínárt ma sorsuk összetépte.

Nagy bajjal a szekérről bontakozva
Betér a lakba a két boldog úr,
S Balázs, eszét egy kissé rendbehozva,
Társalgni, kezd, de lassan boldogul,
Sehogy se lel szót, csak hebeg habozva,
Mert nyelve botlik, szíve elfogul;
Dezső hallgatva ül, s egyszerre szussza
Jelenti, hogy már álmaít alussza.

Balázst egy villanó vágy átnyílallja,
Mint aki fényre álmából ijed;
A fültövére ömlő vér sugallja:
Most itt az óra, most a perc tied!
Fölbred a vad érzelmek legalja,
Ész, szív, önérzet bennök elsülyed;
Eszményi emlékekkel össze-vissza
Vegyül vad gerjedés salakja, rossza.

„Alszik”, susog mohón. „A végzet adta.
Jó isten adta e percet nekem;
Rég vártam, ó sokáig megtagadta;
De itt az óra, most kiönthetem
A szenvedélyt, mely éltetemet ragadta,
Tudod-e, mennyit szenvedék miatta!
De most enyim vagy égi-földi joggal,
Jegyesem, nőm egy szent szerelmi csókkal.”

„Emlékszel-é? E csók - ez volt talizmán,
Ez volt nekem remény, hit, bátorítás;
Üdvöt, reményt, mindent e csókra bízván,
Rabolva karjaimból elszakít más...
Nézd, rablód alszik, nézd, feszült nyakizmán,
Hogy duzzad a vér - most csak egy szorítás -
S enyim vagy újra, boldog és szabad,
Te is szeretsz, szerettél, ne tagadd.”

A mámor, a vér láza fölkarja
Mindazt, mi benne állat, ami vad;
S fölgrík, hogy szerelmét élje, marja...
Etelke rémülettel fölriad,
Dezső felé fut, költeni akarja;
De erre már Balázs időt nem ad
Útjába áll, ölelni tárt karokkal,
Hiúzi szemmel, csóksovár ajakkal.

Etelke vissza, végig a szobán,
Lihegve fordul és kiált segélyt;
Balázs dühödve üzi őt nyomán,
Vakon, mohón, vadul szomjazva kéjt,
Se hall, se lát, se érez mást, csupán
E fékevesztett örült szenvedélyt, -
Egy székbe botlik, földön elterül;
Fölkélne, nem bír, küzd, s elszenderül.

Mikor fölébred éjjel, egy szokatlan
Ágyban lelé magát, nem tudja hol;
Csak annyit érez, félig öntudatlan,
Hogy melle, homloka égő pokol;
Vizen motoz körül - de olthatatlan
Az égető szomj, mely ott benn honol,
S bár óceánok árját ráborítná,
Belső gyehennáját nem csillapítná.

Hisz jó meginni olykor a borókát,
Vigadni is, kirúgni, jó bizony. -
Igyék, ki jól hozzá mívelte torkát,
S van kedve s gyomra közt kellő viszony;
De aki nem tud könnyen fogni rókát,
S próbálta, a mellégés mily iszony;
Vigyázzon ám, hogy ily csúfot ne lásson,
Mint vánkását maró szegény Balázsom.

Fetreng soká, fél-ébren, fél-aludva,
Érzése lét s nemlét közt imbolyog;
De végre, kínosan fölhúzakodva,
Az ablakig bajjal eltámolyog,
(Vetkezve sincs, csak úgy volt ágyra dobva,
Inas vivé be - urfias dolog),
Kinyitja ablakát, egy kertre lát,
Ragyogva süt reá a holdvilág.

Fenn a magasban sok felhőgomolyt
Kerget nyugatra úszó szélroham,
S a változó sötét és tiszta folt
Között a hold kelet felé suhan,
S mint a csapongó szél űz bolyra bolyt,
Hol egy tömegben, hol foszlányosan,
Balázs fejében, úzvén köd ködöt,
Homály és öntudat úgy küszködött.

Majd a hűvös szél, mely fűrtjével játszik,
A kába mámort kissé szétveri;
Vágyik szabadba, csendesen kimászik
A kertbe, s a tanyát megismeri;
De a fonál emlékiből hibázik;
Hol járhat ő itt, el nem képzeleli;
Az út, Dezső, Etelke, s holmi nóta
Rémlik neki, - de hát mi volt azóta?

Ám űzi, hajtja ösztönök hatalma,
Nem tudja, merre, és nem tudja, mért;
Elbandukol, se célja, sem fogalma,
Csak méri hosszában a puszta tért;
De elvezérli a mámor sugalma,
És virradat felé bátyjához ért;
Se kérd, se hall, hanem beszökve, hosszan
Egy ágyra dől és délig meg se moccan.

De majd magához tér, emléke tisztul,
Kezd szűnni fejfájás, mellégetés:
Ó, lelke ekkor mily önvádra buzdul,
Hogy gyötri benső titkos bűnhődés!
A tegnap oly dúsnak vélt szív kipusztul,
S nincs benne más, csupán önmegvetés,
Kialszik a fölizgatott kívánság,
És nem marad, csak hamva, a sivárság.

Álomra véli - bárcsak az lehetne! -
A tegnapot s zilált emlékeit;
Ily álmot is bár ébredés követne,
Mint életét, ifjú szép terveit,
Ábrándozását, nagy reményeit,
S mindazt, mit egykor képzelegve hitt - -
Az élet álom - csak hogy meddig az?
Rossz öntudatra ébred-é vigasz?

S mint a pogány, ki részegen, garázda
Kezekkel illeté szent fétiszét,
Úgy érzi, hogy szentségét meggyalázta.
Hogy istenére dobta vad kezét;
Hogy önmagát, lelkét, mélyen alázza,
Önértetét, jobb részét tépte szét;
S úgy érzi, - úzvén képzelet hatalma
S ideges láz: hogy nem lesz több nyugalma.

Nem volna-é jobb, hogyha menedékül
Agyába egy golyót röpítene?
Így háborog vad elmével. De végül
Lecsillapul hánykódó szégyene,
Önvád lezsibbad, gyötrelem kibékül,
Engesztelődik házi istene:
Mint vágyat egykor, most meg bűt feled,
S marad szívében száraz bölcsélet.

Azóta: nézi a világ folyását. -
Boldog, ki nem futott ábránd után!
Írigyli is tán egy-egy régi társát,
Ki általúszva négy-öt év jogán,
A járt nyomon kereste hivatását,
S ballag főlebb a hívatal fokán;
Nincs gondja több, mihelyt kékes papírja
Nehány kétrétre gyúrt ivét beírja.

Boldog, ki lassan nyomról lépve nyomra,
Egyszerre útján nagy szirt nem mered,
Akit nem égetett tudási szomja,
S nem terhel sok mohón falt ismeret,
Meg nem csömörült, maradt ép szíve, gyomra,
Jóízűen eszik, alszik, szeret,
Ki ifjan ifju volt, kedvet kitombolt,
Aztán családra, életmódra gondolt.

Ki a jövőnek adta ifjuságát
Majd cserbehagyja ifjusága is;
Korán ha megnyitá tavasz-virágát,
Könnyen befagy s kopár lesz a fa is:
Ki lelke ifjú ép rugékonyságát
Hamar feszíti, gyorsan lankad is:
Aranyt tojó tyúk a jövő, de dőre
Kézzel ne vágd föl a begyét előre.

Ne tarts veszélytől, dicsben meg ne bizzál,
Másképp üt ez ki, mint eszedbe jut.
Nagy férfi nem léssz s rongy sem. Ritka Caesar,
Kinek beválik az aut-aut. -
Leszünk bizony: beamter, gazda, császár,
Meglakjuk otthon a sáros falut,
És elfelejtünk mindenféle mámort,
Eszményvilágot, Múzsát, Marsot, Ámort.

Ikarust fog, ki fölrepülne napba,
De nem szegi, mikor lehull, nyakát,
Csak elterül alant a lágy iszapba,
Mely tán kotús, de megszokjuk szagát,
Sőt benne végre ismét lábra kapva,
Az ember jól is érzi tán magát,
Nem száll biz onnan ég felé soha,
De a fekhely különben jó, puha.

Ne csüggj rajongva sem hazán, se népen,
Majd csak megélnék, úgy ahogy, azok;
Ne hidd hogy a föld vagy pokol vagy éden,
Túlhit, túl-kétkedés egykint hazug,
Köztük leled meg a valót középen,
Az emberek se szentek, sem gazok; -
A haza dolga: gordius-kötés,
De kard nem oldja meg, csak küzködés...

- És mégis boldog, százszor boldog az,
Kit csüggedetlen képzelem ragad
Bár fűrtje ősz is, szíve friss tavasz,
Melyben örökké új virág fakad;
Sebére ír, bajára van vigasz,
Bizalma szívós, nyúlik s nem szakad;
Ki bízva vár: ha majd ez lesz, vagy az lesz,
Nép, hon, világ mily boldog, bölcs, igaz lesz.

Az öncsalás nem hasznos, ámde édes,
S bár vége: a csalódás, keserű,
Hiába! a szív mégis oly negédes,
Szeret ott lenni, hol szebb a derű. -
Kinek reménye sánta, hite kétes,
Jelene unott, jövője szűkkörű,
Multjába néz, szép emlékkal palástol
Bút, bajt - s vigaszt nyer egy kis öncsalástól...

Hisz én is, ennyi tarka-barka rímmel
Mért bíbelődtem, s pöngetém dalom?
Miért merengtem egy mesén örömmel:
Nem-é: mert azzal enmagam csalom.
Becéztem egy ifjonti érzelemmel,
Miből ma nincs, csak egy kis fájdalom:
És jólesett e dőre öncsalás...
- Isten veled, szegény bohó Balázs.

Ó, jól esett a multból visszazsongó
Emléken egyszer andalogni még...
És most pihenj te is, fáradt bolyongó,
- Bolygó, de melynek fénye már kiég, -
Se izgalom; se a hazán borongó
Bánat ne sértse nyugtod!... Ám elég! -
Isten veled, nagy álmok mámora,
Szép délibábok elfutó kora.

1872

A HUNOK HARCA

Sietős munkája lehet a világnak,
Mindenki farag, fűr, kalapál, fut-fárad;
Sűrög-forog a nép az egész föld hátán,
Éhes tömegekben ide-oda árad;
Csak te, jó magyarom, te maradsz a régi,
Bomolhat a világ, oda sem népsz néki,
Ha veszély nincs rajtad, ha tatár nem kerget,
Bizony a gyors tettvágy most sem igen sürget,
Verseny heve nem bánt, munkavágy nem sarkal,
Mit bánod akárki akárhova nyargal;
Sőt nyugodalmadban tán észre se vetted,
Micsoda ellenség leskődik mögötted.
Hogy verne le tollal, tiporna le pörrel
Hős Eduard Kattner, vitéz Franz von Löher,
Hogy költi holt híred, hogy lesi a veszted,
Iszonyún fölborzolt tollal hogy ijesztget,
S huhogja, - fölülvén a kakasülőre:
„Haldoklik a magyar, miénk lesz a bőre.”

De nem úgy, hős baglyok, még ne olyan fönnyn!
Az ilyen népirtás nem megy olyan könnyen.
Bár ontana tintát Lech-etek és Spree-tek,
Százszor keserűbbé sűrülne epétek,
Bár, mint stymphalidák tollainak szála,
Valahány tollatok csupa nyillá válna,
S vaskos csataménné vessző-paripátok:
Ti ugyan nyugtunkból föl se zavarnátok.

Más harcot is éltünk, más szelet is láttunk,
Más nép volt őstök, kikkel szemközt álltunk,
Mert régi viszály ez: faj vivja faj ellen,
Örökölt adáz harc, kiegyenlíthetlen.
Száz ivadék jő-megy, löki egymást sírba,
E küzdelem átka van róla megírva:
Változik alakban, de nem fogy erőben,
Nincs kezdete multban, sem vége jövőben;
Eredete titkát senki föl nem nyitja,
Ezer meg ezer év rétege borítja;
S hol a hagyományok fénye is kialszik,
A puszta homályból, a levegő égből
Harsona-zaj, kürtszó, hadi lárma hallszik.

Mikor ama zord hős, ura hunnak, gótnak,
Bálványa keletnek, ostora nyúgotnak,
Viharos néptenger szigonyos Neptunja,
Mikor nagy Attila szemeit behunyta,
S vele sírba tették az isteni kardot,
Mellyel egész földrészt remegésben tartott
Az uratlan nép, mely addig az ő fékén
Moccanni se merve összelapult békén,
Hun, alán, gót, svéd faj, gepidák, herúlok,
Mint riadó ménes egymásra tolultak,
Míg újra csitulván, mint víz az olajtól,
Atyafi törzsekben vált ki faj a fajtól,
S a szerteriadt nép rémült zavarából
Két részre verődött két iszonyú tábor
S kiki önvérével, itt hunok, ott gótok,
Netád vize mellett egymásra csapódtak.

Milyen özön volt az, milyen emberirtás,
Hol egész nemzedék önmagának sírt ás;
Harc, hol a megholtnak sem volt menedéke,
Harc, mit a síron túl sem követett béke.
Diadal nem végzé, halál szét nem vágta,
Túlélte az éltet gyűlöletök átka,
S mikor élő már több nincs a csatatéren,
Aki sebért sebet s vért váltana véren,
Csak a letarolt rend hever szanaszélyel,
S a nagy temetőre leborul az éjjel
Im a csatasíkról fölfakadó pára,
Mint darabos ködfolt lengvén, idomulván,
Emberi formákat kezd venni magára.
Eleinte szállong, viszi a szél kénye,
Majd tömörebbé lesz foszladozó lénye,
Nem vesz erőt a szél otromba alakján,
Köd leple kiduzzad izmosodó tagján,
Már önerejével nyomul a magosba,
Ruganyos léptekkel levegőt taposva;
Metszi a híg étert karja, feje, válla,
Mögötte lobogva huzódik uszálya,
S mint ha kilőtt nyílnak zizeg éles tolla,
Süvölt a lég, amint nyilaló röptében
Előre feszített pallosa széttolja.

És párolog a tér szerte közel-távol,
Csupa hős válik ki az üres párából;
Minden szakatag köd repülő harcossá,
Lenge alak válik marcona izmossá,
Seregökkel a lég népesedik gyorsan,
S új zaj riad ott fenn, tárogató harsan,
Kavarognak, zúgnak, mint mikor a fegyver
Pihenő nádasból vad madarat felver.
Majd csapat és had gyűl, szállva alább-fellebb,
Egymásra toluló két viharos felleg.

A tömeges, súlyos, sűrű csatarendtől
Erőlködik a lég, meginog, megzendül,
Mint jégrianásnak csengő repedése;
Vagy viharos égnek haragos zengése.

Mert nem csatarend az, oszloposan fejlőd,
Csak kavarog, kóvályg két eleven felhő,
Nincs terv, nincs vezető, ki parancsát adja
Tömegekben mozdul a levegő hadja,
Öntehetetlenül, végzetes ösztönben,
Mig összecsapódnak egy bonyolult tömbben,
Mely idomul, hömpölyg, se árnya, se fénye,
Örökös bomlásban szakadoz szét lénye;
Bár az alak ember: nincs húsa, se csontja,
Testébe ütött kard vérét ki nem ontja,
Átverheti a nyíl, mint az üres léget,
Küzdő erejének nem vet vele véget;
Ha kétféle vágják, két tagra oszolva
Folytatja tusáját, ujjá alakulva;
Nincsen olyan bennök, mit meg lehet ölni,
Nem halni születtek, csak dúlni, gyűlölni.
S nem látva halottat, nem félve haláltól.
A düh nem irtóztván a vér iszonyától:
A tehetetlen harc maga-magát szítja,
Had hadat űz, egymást nyomja, veri, győzi,
Alul ostromolja, felülről tetőzi,
Felhőkbe szorítja, földig letaszítja;
Néhol kiszakadnak, küzdve ketten-hárman,
Tova elszáguldnak, majd vissza lehullnak,
Újra elenyészvén a tömeges árban,
Máshol gubalyonként átölelik egymást,
Karukon, mellökön, derekuknál fogvást,
S a tehetetlen tömb, a lég magasából,
Küzdve esés közt is, a földig aláhull,
Itt szétszakad ismét s föl, visszacsapódik,
Kettes-hármasával harcát tovább víjja,
S mint a levegőben veszekedő héja,
Űzi, veri egymást, felhőkbe furódik,
El, tova, végetlen, föl egész a holdig.

Lent pedig a földön, a dult csatatéren
A holt tetem e zajt hallja, de nem ébren;
Látja, mi ott fönn foly, noha behunyt szemmel,
Érzi, miként harcol szelleme szellemmel,
Neki e rém-látvány egy iszonyú álom,
Szelleme fönn harcol, de teste nem ébred
Amaz örök éjből, mit a halál rá nyom;
Mint néha az alvó, akinek, álomban,
Lelke tusakodik szörnyű izgalomban,
Hasztalanul óhajt serkenni tudatra,
A szökevény lelket hasztalanul hívja,
Fogva van az, nem bír hüvelyéhez térni,

Álma varázsterhét lerázni nem bírja,
De az élénk kintől, mit gonosz álom fest,
Vergődve vonaglik a tehetetlen test.
Delejes ár ömlik csontja velőin át,
A szellemi harcnak érzi egész kínját,
Őt égeti a seb, őt üti át kopja
Ideges rángással összeszorul jobbja,
És minden izében remeg a látványtul,
Hang akadoz torkán, idege megrándul,
S vergődve vonaglik - míg eljön a hajnal,
Szétverni az éjnek ködeit és árnyát,
S had eloszlik, zaj szűn, harc kihal s a síkon
Az enyészet ismét kiteríti fátylát.

De azon éj óta, mint örök ígézet,
Marad e két népen az iszonyú végzet,
Hogy soha gót s hun közt ne lehessen béke,
Küzdjön a két fajnak minden nemzedéke,
Örökösön egymást támadva, gyötörve,
Leveretve százszor, soha meg nem törve,
S bár a kimerült test lankadva lerogyjon,
Szellemök egymástól nyugodni ne tudjon,
Életöket folyvást fenekedve töltsék,
Éjöket, napjokat zaklassa gyűlölség,
Ha az egyik nyugszik, verje föl a másik,
Erejök fogytaig, lélekszakadásig.

A harc foly azóta, földön, levegőben,
Volt bizony a hun faj sokszor kiveszőben,
Néha csak egy-egy folt, besnyő, palóc, székely,
Félre hegyek mélyén bújva menekvék el,
De szorongó harcát, felhők magasából,
Figyelemmel nézte amaz őrző tábor,
S ha erejük lankadt, ha bizalmok csüggedt,
Ha életök már csak imádságon függött,
Akkor riadó kürt harsog megin ott fön,
S védő seregével Csaba vezér megjön,
Szállva alá a menny ívezetes hidján,
Amaz örök mívű, fényes Hadak-útján,
Védve marok népét, már-már kiveszőket,
Míg messze keletről, újabb hatalommal,
A magyar is eljött megmenteni őket.

Jött legutolsónak, faja közt legvégül,
S rá maradott e harc súlyos örökségül,
Folytatja azóta, se nyeri, se veszi,
Soha nem végezvén, mindig elül kezdi:
Folytatta csatában, bajnoki fegyverrel,
Folytatja, ha szükség, ravasz, álnok csellel.
Néha vérontással, majd tinta özönnel,
Néha igen nyájas krokodilus-könnyel.
Néha reánk törtek irtani, pusztítani,

Máskor vad fajunkat szépen finomítani,
Mosolyos jósággal, békés olajággal,
Kínálva bennünket csupa boldogsággal.
Im csata és fegyver más alakot ölte,
Levegőből a harc rég lejutott földre,
Majd nyílt csatasíkról beszorult fal közzé,
S most újra alább száll, le a föld gyomrába,
Bányák üregébe, gépek odujába.
Nem is a lőpor küzd, jobban küzd a köszén,
Nem fellegek ormán, de kazánok gőzén,
Otromba kürtőkből kigomolygó füstben,
Mozdonyok öblében, katlanokon, üstben,
Ott jön a hódító, nesztelenül, rejtve,
Egy ujjal sem bántva, egy szitkot sem ejtve.

De ha zsibbadt álom szállott a magyarra,
Ha szunnyadt erélye, ha lelankadt karja,
Felriadt egy szózat, amaz ősi szellem:
Talpra magyar, ébredj! nyakadon az ellen.
Oda vigyázz, ott légy, most vagy soha, rendben
Hol ama munkásraj közeledik csendben,
Ki nem éget-pusztít, nem öl és nem sarcol.
De kemény munkával szóttalanul harcol.
Kit nem ijeszt ágyú, kit nem sebez a kard,
Kit hősi vitézség soha vissza nem tart,
Mert nem erővel jön, nem tör be hadastul,
De kitart, tűr, fárad, soha meg nem lassul.
Nem koszorúért vív, nem harci babérért,
De az éhhom készti, küzdeni a létért.
Nem bánt, de eláraszt zord idegen szóval,
Bizvást megy előre, vasuttal, hajóval,

Őt hozza magával a siető mozdony,
Ott van előörse minden kicsi poszton.
Ott ül türelemmel, gyár, huta, gép, hámor
Zugaiban s vés, fűr, dolgozik és számol.
Csáklya, gyalu, pöröly forog a kezében,
Csatarendjök megfér egy-egy kicsi gépben,
Nem alél, nem csügged, ha korán vagy későn,
Izzad koha mellett, kalapácson, vésőn,
Szívós türelemmel vasat is meggyúrja,
Célja felé útját mindig odább fúrja:
Mint hangya seregnek portyáz elül örse,
S ha ennivalót lát, azt meglepi törzse,
Fészket üt a földben, váj bele tág magtárt,
Folyosókat, cellát, alagutat, raktárt,
És a laza földet addig szedi, bontja,
Míg össze nem omlik aláásott hantja.

Te pedig, ó magyar!... mennyi üres látszat!
Mennyi hiú légvár és mennyi káprázat!
Délibábban úszol, csalfavízű árban,
Mely hol fényben mutat, hol csunya hinárban,
Melyben fenekestől felforgani látszol,
Mi szilárd is rajtad, mind inog és táncol,
A látkör előtted csupa ködben vész el
Félbehagyod munkád lehanyatló kézzel;
Önbizalom csügged, hit, erély megrendül,
Az egész nemzetre zsibbadt, tunya csend ül,
Iszonyú rémképek s mily tétlen ijedség!
Hol van az önhit, mely kétségbe ne esnék?
Ó lesz-e segítőd? Lesz-e, ki megóvjon,
Hogy ez a föltúrt föld reád ne omoljon?
Lebírod-e győzni az összetolúlt bajt?
Jön-e csuda ismét, védeni a hun fajt?
Mint eljőve egykor felhők országából
Fenn a Hadak-útján a szellemi tábor,
Mint földi csatákban Magyarok Istene,
Mint rabigádban is nagy nemzeti szellem,
Mentő hatalommal, nem földi erővel,
Védett beözönlő népek hada ellen...

Elég az álomból! - De bizony nem védett,
El ne higgy valahogy ily mesebeszédet.
Mi megóvott eddig, nem bűv-csuda volt az,
Nem szellemi tábor s holmi külön isten,
De erőd, de kardod, de hazaszerelmed,
Mely vész idejében sutba nem ül resten;
Védett okos ildom, ép, józan, erős ész,
Akarat, mely bátran nagy célja felé néz,
Száz vést kikerültél, rabigád áttúrta,
Mi hajolt: hajlítás, ami nem: eltörted;
Bölcsen az időkhöz idomulni tudtál,
Ha szunyókáltál is, még el nem aludtál. -
Félre kishitűség: szégyen, ki most retteg.
Jön már az erősb kor: szavak után tettek.
Ál-lelkesevésnek kezd fogyni határa,
Az üres hű-hónak lefelé száll ára;
Kezdj csak te dologhoz, vedd csak magad észre,
Fogd csak ez új fegyvert igazán két kézre,
Leld ki csak a csínyját, tudj vele jól bánni,
A régi hatvágást ezzel is kívágni
S jöhet a hódító, nyíltan avagy titkon,
Tied ez a föld még, te vagy itt még itthon.

1873

KÉSŐN

(Lenau után, - Szalay Gizelának.)

Már elnyit a tavasz, varázsa széled,
Szép álma eltűnt, el van zengve dalja,
Üde virágát nyári hő aszalja,
- Munkára int, küzdésre hí az élet.

A ló nyerít, a harc lármája éled,
Körülvesz, elborít küzdés zivajja,
S a küzködő, - míg majd sír nem takarja -
Nyugalmat, enyhülést ritkán remélhet.

Leányka! ó ama tavasz korában
Miért kerestelek mindig hiában?
Eszmény valál, kit vágyam üldözött;
Most megjelensz, szívemmel játszva játszol,
Föl-fölmerülsz s megint eltűnni látszol
E zajgó életáradat között.

1875

AZ IRGALOM

(Wörishofeni emlékül gróf Zichy Márthának.)

Mint purgatorium, kietlen, bús, setét,
Hol megtört vezeklő várja ítéletét,
Hol a lét epedés, az idő végtelen,
A lelken, mint köd ül aggasztó sejtelem, -
Hol Damoklesz-kard függ mindenik fej fölött,
S mint puszta szirten egy csoport hajó-törött,
Összebuj úr, szegény; nincs koldus, nincs király,
Bölcs és bolond csak azt tudja: hol mije fáj;
S Lázár, a nyomorék, Lancelot, a büszke hős,
Simon, a bélpoklos, és Sámson, az erős,
És Salamon, a bölcs, Markalf, a félbolond,
A gyáva Absolon, a vakmerő Roland,
Gottfried, a jó, kegyes, Filep, a zord s komoly,
Itt már egyforma mind, sorsuk közös nyomor;
Igy mulik perc, nap, év, száz év, örömtelen,
De bármilyen hosszú, gyötrelmes a jelen,
Nincs veszve a jövő s félig kihálva bár,
Felcsillan még nekik egy-egy reménysugár;
Egy szalmaszál, melyhez kössék az életet...

Ilyen hely volt, hová egykor sorsom vetett. -
Sivár, rideg tanyán szálnalmas társaság,
Kit egyenlővé tett egyenlő árvaság,
Egy inség, egy nyomor, ki-kinek önbaja,
Egyenlő reménynek hajszálnyi fonala.
De e bús nép közül két tünemény kivált:
Az egyik ifjú lány: kerub, ki földre szállt,
Hozván az egekből derűt, mosolyt, reményt,
Ragyogó csillagból egy-egy darabka fényt.
Ifjú, vidám kacajt, szikrázó szellemet,
Az ég kékjéből csent színnel festett szemet,
Pezsgő vér ingerét, tavasz friss bimbaját,
Hogy aki rátekint, felejtí önbaját,
S megenyhül.

A másik pokol csúf fajzata,
Ocsmány ördögfiók, rút mint az éjszaka,
Sovány koszos kis eb, didergő, torz, sülye,
Mint halál-bagolyé mered szét tág füle,
Összezsapzott szőrét sárccsimbók kok lepik,
Ránézni förtelem; rugják, ütí, verik,
Elúzik mindenütt, nyugtot sehólse lel,
Mindenki arra vár, bár éhen veszne el!
S im ő a Tiszta, ő, leküzdvé undorát,

Magához öleli, mint régi, hű barát,
Eteti, ápolja, becézi gondosan...
... Ott, hol kiről-kiről hiven beírva van,
Jó, rossz, miről egykor be kell számolnia,
Egy szót írnak be most: misericordia.

1892

.oOo.